

Visningscenter - Bjørøya Fiskeoppdrett AS

Sluttrapport

Gjermund Wollan

Visningscenter - Bjørøya Fiskeoppdrett AS

Sluttrapport

Gjermund Wollan

Høgskolen i Nord-Trøndelag

Utredning nr 86

Avdeling for landbruk og informasjonsteknologi

ISBN 978-82-7456-530-2

ISSN 1504-6354

Steinkjer 2007

**”Fisken i Vandet,
det er Vores Brød,
Og miste vi Hannem,
da lide vi Nød”**

Petter Dass, ”Nordlands Trompet”

Forord

Denne rapporten er utarbeidet etter henvendelse fra Bjørøya Fiskeoppdrett AS i Flatanger, som ledd i deres arbeid med å etablere et visningssenter, minimuseum, ved bedriften. Høgskolen i Nord-Trøndelag takker bedriften og de samarbeidende bedriftene for et meget konstruktivt, lærerikt og godt samarbeid. Det er nyskapende og innovativ næringsvirksomhet når oppdrettsnæringens produksjonslogikk møter reiselivsnæringens personrettede kvalitetslogikk, og når dette i tillegg ses i en stedsutviklingsammenheng.

Vil også takke geografi- og reiselivsmiljøet, samt IT og multimediamiljøet ved HiNT for kommentarer, nyttige innspill og praktisk hjelp. Takk også til dekan Hans Wilhelm Thorsen for gode faglige bidrag i prosessen.

Steinkjer, november 2007

Gjermund Wollan
Prosjektleder

Innhold

Forord

Innhold

Sammendrag

Del 1	Bakgrunn, mål og strategier – visningscenter	1
Del 2	Struktur på rapporten	3
Del 3	Fasiliteter, organisasjon og formidling – visningscenter	4
Del 4	Kort om fiskeoppdrett i Norge, med vekt på miljø	14
Del 5	Oppdrettshistorien i Flatanger – Bjørøya Fiskeoppdrett AS	15
Del 6	Bjørøya – tuftet på fiske og handel	20
Del 7	Flatanger som helhetlig opplevelses- og reiselivsprodukt	27
Del 8	Oppsummering	34
	Referanser	35

Vedlegg:

Vedlegg 1: Omtale prosjektleder Gjermund Wollan.

Vedlegg 2: Oversikt over besøk ved Bjørøya Fiskeoppdrett AS de siste 5 årene.

Sammendrag

I denne rapporten vises både grunnlaget for og den konkrete gjennomføringen av et visningssenter eller minimuseum knyttet til Bjørøya Fiskeoppdrett AS i Flatanger. Bakgrunnen for et visningssenter ligger i de muligheter som laksetildelingsforskriften gir for utstillingskonsesjon. Det står følgende i Forskrift om tillatelse til akvakultur for laks, ørret og regnbueørret (laksetildelingsforskriften) § 23a. Utstillingskonsesjon:

Fiskeridirektoratet kan tildele konsesjon for oppdrett av matfisk til utstillingsformål dersom oppdrettsvirksomheten tilrettelegges for publikum og er særlig egnet til å styrke den generelle kunnskapen om næringen.

Grunnlaget for et visningssenter ligger i oppdrettshistorien i Flatanger, spesielt de erfaringene og den kunnskapen og kompetansen som ble bygd opp i tunge år for næringa på slutten av 1980 tallet og begynnelsen for 1990-tallet. De erfaringene som disse utfordringene resulterte i har senere dannet grunnlag for utvikling av metoder, systemer og rutiner i selskapet, i samarbeid med andre selskap, og i den offentlige forvaltning av næringen. Disse elementene har vært og et viktig fundament i utviklingen av den havbruksnæringen regionen har i dag.

Gjennom målrettet arbeid med sykdoms- og miljøkontroll har Bjørøya Fiskeoppdrett AS opparbeidet betydelige sikkerhetsmarginer i produksjonen. Selskapet har som visjon at Bjørøya Fiskeoppdrett AS skal bli ”en sentral, betydelig og innovativ Midtnorsk aktør i utnyttelsen av marine ressurser”. Men hovedmålene viser også at Bjørøya Fiskeoppdrett AS både er og fortsatt ønsker å være en samfunnsentreprenør, som bidrar til den positive utviklingen i Flatanger.

I arbeidet med grunnlaget for et visningssenter står kystkulturen helt sentralt. Derfor er oppdrettshistorien i Flatanger satt inn i en større kontekstuell sammenheng, som viser betydningen av fiske og handel på Bjørøya, overgangen fra kilenotfiske etter laks til oppdrettsnæring. I tillegg er trekk ved Flatangers historie og kultur tatt med. I dag er både havbruk, landbruk og reiseliv viktige næringer i kommunen. Bjørøya Fiskeoppdrett AS sin ambisjon om et visningssenter er avhengig av et godt samarbeid med andre aktører, og her står reiselivet i en særstilling. Derfor er det utarbeidet en intensjonsavtale med sentrale reiselivsbedrifter, kompetansemiljø, lag og organisasjoner i forbindelse med etablering av et visningssenter.

I kapittel 3 beskrives betydningen av organisasjon, vertskap og formidling ved et visningssenter. I tillegg blir fasiliteter rundt et visningsanlegg konkretisert i tekst og bilder.

Organisasjon: Det øverste organ for visningsanlegget blir en *styringsgruppe* satt sammen av kompetente personer fra reiselivsnæringen, havbruksnæringen og kunnskapsmiljøer, som for eksempel Høgskolen i Nord-Trøndelag, HiNT. Styringsgruppen vil arbeide uavhengig av styret i Bjørøya Fiskeoppdrett AS. Under denne styringsgruppa vil det, etter utlysning og vurdering, bli ansatt en *visningskoordinator* som får hovedansvaret for:

- Markedsføring (hjemmeside, brosjyrer m.m.)
- Produktutvikling og produktpakking
- Booking/tilrettelegging av besøk, planlegging m.m.

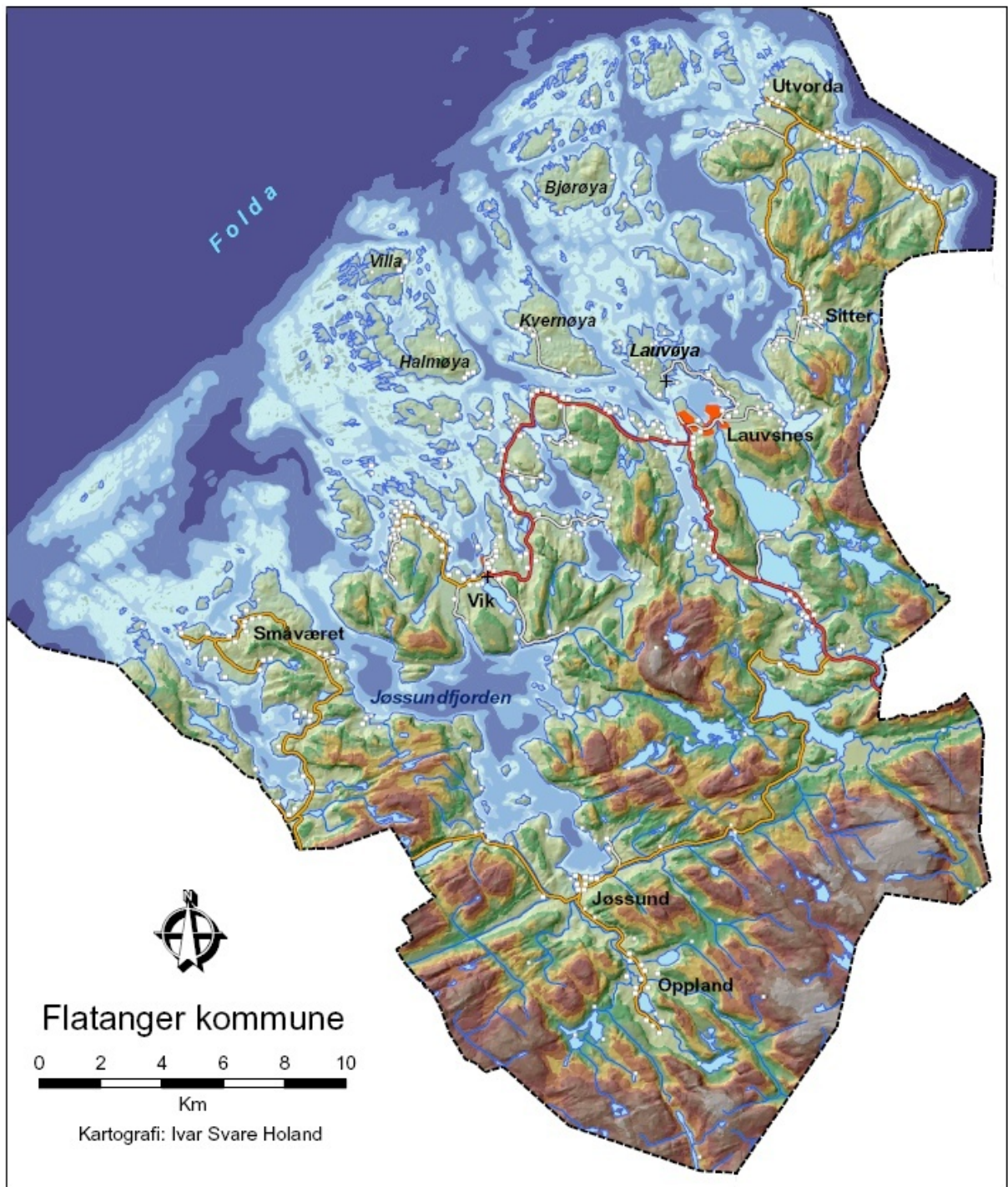
Marked: Bjørøya Fiskeoppdrett AS har lenge hatt besøk av ulike grupper fra inn og utland. Vedlagt følger en oversikt som viser eksempler på besøk til oppdrettsmiljøet i Flatanger de siste 5 årene. Med et visningscenter ønsker man å gjøre oppdrettsnæringen og stedet Flatanger tilgjengelig og kjent gjennom et fleksibelt opplegg som er skreddersydd i forhold til hvilke grupper man markedsfører seg overfor og etter de ønskene disse gruppene har. Opplegget skal være organisert og planlagt slik at man på forhånd utarbeider pakkeløsninger til bestemt pris og tidspunkt for besøk. Det vil hentes inn den kompetanse som er nødvendig fra samarbeidspartnerne. Markedssegmentene, enkle og avanserte opplegg og samarbeidspartnere er nærmere beskrevet i kapittel 3.

Lokalitetene: De nye, landbaserte lokalitetene på Lauvøya, samt flåten i sjøen, kan ta i mot mindre grupper på 8-10 personer. Fra flåten kan man se rett ut på anlegget. De merdene som inngår i visning vil ha gangbane. Det er god atkomst, gode parkeringsmuligheter og god havn ved det landbaserte anlegget. De fysiske lokalitetene ved Bjørøya Fiskeoppdrett AS, både på landbasen og på flåten, er nye, innbydende, lyse og rene, og burde derfor tilfredsstillende viktige krav både innen næringen og i markedet. Ved større grupper kan møterom leies på Zanzibar Inn. Når det gjelder servering og bespisning kan man i tillegg til enkel servering i egen bedrift, bruke for eksempel Zanzibar Inn og Sjøbua Spiseri AS.

Transport og vertskap: Mindre grupper kan transporteres med selskapets egne båter. Større grupper kan transporteres ut til anlegget med JT Charter. Man leie inn kompetanse til vertskap og muntlig formidling fra Aqua Kompetanse, Norway Nature, Marin konsulent, Flatanger historielag etter hva behovene er på land og sjø. Dette er en modell det har blitt jobbet etter ved tidligere besøk.

Formidling: Et visningscenter eller minimumuseum kan karakteriseres som en attraksjon. I tråd med laksetildelingsforskriften, legger Bjørøya Fiskeoppdrett AS stor vekt på at formidling av oppdrettsnæring, oppdretthistorie og kystkultur skal ha en læringseffekt. Den besøkende vil kunne oppsøke et eget ”undervisningsrom” med utstillinger, moderne formidlingsteknologi og tilgang på kataloger, brosjyrer, foldere, utstilte bilder, m.m. Oppdrettsnæringen, oppdrettshistorien og kystkulturen vil også bli formidlet av en levende guide og god forteller.

Det er meget viktig å ha en bevisst formidlingsstrategi i forhold til hva man vil presentere for hvem i et visningscenter. Derfor vil man ved Bjørøya Fiskeoppdrett AS samarbeide tett med HiNT og andre IT og multimediamiljø i utarbeidelsen av hjemmeside og formidlingen i det fysiske opplevelsesrommet.

Eksempel på bruk av kartdata for Flatanger kommune. Kartet er en illustrasjon på hva som kan gjøres videre. Hvis bruk av kart og kartdata blir et viktig element i dette prosjektet bør Flatanger kommune være med som prosjektpartner og eier av det materialet som lages. Dette vil på den ene siden sikre at kommunen, kommunens innbyggere, skoler og andre kan få rettigheter i bruk av kartene i andre sammenhenger, og det vil sikre at prosjektet har tilgang til data som er nødvendige for å kunne lage kartene.

1 Bakgrunn, mål og strategier - visningscenter

Etter henvendelse fra Bjørøya Fiskeoppdrett AS og en representant for reiselivsnæringen i Flatanger, ble Høgskolen i Nord-Trøndelag (HiNT) medio september 2007 bedt om å utrede mulighetene for et visningscenter eller minimuseum forankret i selskapet Bjørøya Fiskeoppdrett AS. Arbeidet med forprosjektet har bestått av en arbeidsgruppe med følgende deltakere: Ove Løfsnes og Per Anton Løfsnes fra Bjørøya Fiskeoppdrett AS, Per Andersen, Marin konsulent Nord-Trøndelag, Ole Martin Dahle fra reiselivsbedriften Norway Nature, samt Hans Wilhelm Thorsen og Gjermund Wollan (prosjektleder) fra Høgskolen i Nord-Trøndelag, HiNT.

Bakgrunnen for et visningscenter ligger i de muligheter som laksetildelingsforskriften gir for utstillingskonsesjon. Det står følgende i Forskrift om tillatelse til akvakultur for laks, ørret og regnbueørret (laksetildelingsforskriften) § 23a. Utstillingskonsesjon:

Fiskeridirektoratet kan tildele konsesjon for oppdrett av matfisk til utstillingsformål dersom oppdrettsvirksomheten tilrettelegges for publikum og er særlig egnet til å styrke den generelle kunnskapen om næringen.

Under Merknader til laksetildelingsforskriften § 23a, står bl.a. følgende:

I vilkåret ”tilrettelegges for publikum” ligger at oppdrettsvirksomheten må være offentlig tilgjengelig samtidig som visse publikumsinteresser må imøtekommes. Som eksempel på nærliggende publikumsinteresser kan nevnes praktiske åpningstider, god framkommelighet til fasiliteten og for øvrig at visningen imøtekommer vanlige krav og behov for de besøkende.

Det står videre at: ...virksomheten må være ”særlig egnet” til å styrke den generelle kunnskap om næringen. I den forbindelse må legges vekt på om virksomheten innehar spesielle kvaliteter som gjør den særlig egnet til å formidle kunnskap om oppdrettsnæringen. Slike kvaliteter kan eksempelvis være særlige fremvisningsanlegg, særlig erfaring og kunnskap om utstillingsvirksomhet m.v.

Forskriften stiller følgende krav til et visningscenter ved Bjørøya Fiskeoppdrett AS:

- Med et visningscenter kan man her forstå både et oppdrettsanlegg i sjø og et visningscenter (minimuseum) på land.
- Med generell kunnskap om næringen kan forstås både historien til næringen i Norge, Flatanger (miljøpionerer), historien til Bjørøya og Bjørøya Fiskeoppdrett AS, og andre relevante deler av natur og kulturhistorien i området.
- Med publikum og offentlig tilgjengelighet kan forstås alt fra det norske og internasjonale bedriftsmarkedet, turistmarkedet, besøksnæring, kurs- og konferanser til utdanning og forskning (fra barnehage/skoleklasser til universitetsnivå).
- Med fasiliteter, tilgjengelighet og særlig egnethet kan forstås både den fysiske infrastruktur på sjø og land, atkomst og transport, samt evne til kunnskapsformidling og vertskapskvaliteter.

Som denne rapporten viser, er dette med visninger ved Bjørøya Fiskeoppdrett AS ikke noe nytt. Tidligere har ulike grupper fra næringsliv og forskning besøkt bedriften, men det å ta steget til å satse på et visningscenter handler om å tilrettelegge og skreddersy undervisningsopplegg for nye grupper i samarbeid med reiselivsnæringen. I arbeidet med et visningsanlegg har Bjørøya Fiskeoppdrett AS v/ Marin konsulent tatt kontakt med og orientert Mattilsynet om innholdet i dette arbeidet, slik at det sikres gode rutiner for besøk på anlegget i forhold til smittebekjempelse.

Bak initiativet til et visningscenter ligger et ønske om å formidle generell kunnskap om oppdrettsnæringen og oppdrettshistorien, med natur- og kystkultur som historisk bakteppe i Flatanger. Bjørøya Fiskeoppdrett AS har investert betydelige beløp i ny land- og sjøbase, og har dermed gode fasiliteter i forhold til å realisere planene om et visningscenter. Prosjektet er også av en slik karakter at både ressursgrunnlaget og markedet overlapper med de interessene reiselivsnæringen har. Dette gjør prosjektet godt egnet som et samarbeidstiltak som grenser opp mot stedsutvikling. Det er derfor utarbeidet en intensjonsavtale mellom Bjørøya Fiskeoppdrett AS og sentrale aktører innen reiselivsnæringen i Flatanger.

Fisk og spesielt oppdrettslaks er et godt eksempel på at mat er et grenseobjekt (Skarstad 2007). Grenseobjekt fordi fisken ikke bare krysser administrative grenser og vitenskapelige grenser, indrebiologisk miljø og ytre, fysisk miljø, det sunne og usunne, trygge og utrygge, men også er gjenstand for betydelige politiske interessekonflikter. Importstansen fra russiske myndigheter illustrerer dette. Importstansen var basert på påstander fra russiske veterinærmyndigheter om for høye nivå av bly og kadmium i norsk laks. Mens mange ser på laksen som kjernesunn, rik på marine omega 3-fettsyrer og vitaminer, ble også det motsatte hevdet i det prestisjetunge tidsskriftet *Science* i 2004. Atlantisk oppdrettslaks inneholder skadelige klororganiske miljøgifter, som er helseskadelige, ble det hevdet.

En tilnærming til oppdrettslaksen som mat vil trolig være kontroversiell fordi den er et grenseobjekt, men nettopp derfor har næringen alt å vinne på at det gis åpen informasjon om oppdrettsnæringen og laksen. Et visningscenter kan på denne måten avlive noen av mytene knyttet til et "lukket" laksemiljø og bidra til større åpenhet og generell kunnskap om både næring, kultur og miljø. Dette kan igjen resultere i bedre omdømme for næringen og større forståelse for næringen hos folk flest.

Mål og strategier for et visningscenter ved Bjørøya Fiskeoppdrett AS:

- **Mål:** Med basis i oppdrettsnæringen og dens historie, å skape et unikt og attraktivt visningscenter på sjø og land, som begeistrer og faglig beriker de besøkende, og som gir positive næringsmessige ringvirkninger for næringen og de andre interessentene i partnerskapet.
- **Strategi:** Dette skal skje gjennom gode fasiliteter, god tilgjengelighet, god formidlingsevne og evnen til å utøve godt vertskap.

2 Struktur på rapporten

Kapittel 3 viser fasilitetene, organisasjon, vertskapet og formidlingsstrategiene knyttet til et visningssenter og det utvidede reiselivsproduktet. Denne delen sier også noe om det potensielle markedet for et slikt senter.

Kapitlene 4 og 5 omhandler litt om fiskeoppdrett i Norge og Flatanger, med en fylldigere beskrivelse av Bjørøya Fiskeoppdrett AS. Her presenteres selskapets historie fra 1982 og fram til i dag. Det er lagt spesielt stor vekt på å vise de utfordringene selskapet møtte, med sykdommer og lakselus på slutten av 1980-tallet og til rundt 1993. Erfaringene, kunnskapen og kompetansen som ble bygd opp disse årene, har bidratt til at selskapet i dag driver et målrettet arbeid med sykdoms- og miljøkontroll, og har opparbeidet betydelige sikkerhetsmarginer i sin produksjon.

Kapittel 6 tar for seg historien og kystkulturen til stedet Bjørøya i Flatanger, der oppdrettseventyret startet i 1982. Her omtales klippfiskfarten, handelsstedet og ikke minst kilenotfiske etter laks. Delen tar også for seg utvalgte kulturhistoriske trekk i Flatanger, med den eldste bosettingshistorien, proprietærene og leilendingene, fraflyttingen fra øyene og til dagens næringsliv, med offentlig og privat service, landbruk, havbruk og reiseliv.

Kapittel 7 omhandler Flatanger som helhetlig opplevelses- og reiselivsprodukt. Her vil vi se nærmere på hva opplevelser og reiseliv er, hvordan man kan samarbeide på tvers av næringer for både å utvikle et visningssenter og gjensidig berike hverandre, hvilke konkrete reiselivsprodukter og bedrifter som finnes, samt en beskrivelse av det natur- og kulturhistoriske ressursgrunnet.

Kapittel 8 inneholder en kort oppsummering, samt peker på de utfordringer som ligger på veien til full realisering av et visningssenter.

3 Fasiliteter, organisasjon og formidling – visningsanlegg

3.1 Lokaltetene og fasilitetene for et visningsanlegg

Bjørøya Fiskeoppdrett AS sine landbaserte lokaliteter ligger på Lauvøya i Flatanger, ca. 5 km nordvest for kommunesenteret Lauvsnes. Som bildene viser er de landbaserte lokalitetene nybygd, det samme er flåten Lillian Terese. Fra flåten kan man se rett ut på anlegget. Selve visningsrommene på land og om bord i flåten kan kun ta mindre grupper på 8-10 personer. Det er også muligheter for at større arrangement kan legges til andre rom på selve landbasen på Lauvøya, noe som ble gjennomført på en vellykket måte i forbindelse med 25-årsjubileet høsten 2007. Presentasjoner, foredrag, kåseri for større grupper kan også legges til reiselivsbedrifter som for eksempel Zanzibar Inn.

Transporten til anleggene på sjøen vil både skje med egne båter og båtene til JT-Charter (se side 6 og 28), og for servering og bespisning vil både Sjøbua Spiseri AS på Utvorda eller Zanzibar Inn i Lauvsnes være gode alternativ. De kan også levere mat, for eksempel koldtbord eller fingermat til Bjørøya Fiskeoppdrett AS. Minimuseet, med bilder, utstillinger og presentasjoner for mindre grupper, vil både være lokalisert i egnede lokaler på landbasen og selve flåten. Disse lokalitetene har også i seg selv muligheter for enkel servering, for eksempel kaffe, mineralvann, vafler etc.

Bilde 1: Landbasen på Lauvøya, Bjørøystøa.

Bilde 2: Flåten "Lillian Terese"

Det er god atkomst og gode parkeringsmuligheter, samt god havn ved det landbaserte anlegget på Lauvøya. Ved landbasen vil det også snart stå ferdig en ny flytebrygge som kan ta folk i land/lette ombordstigningen. På landbasen vil det være gjestegarderobe med egne flytedresser for besøkende som skal ut på sjøen.

3.2 Organisering – styringsgruppe og visningskoordinator

Det øverste organ for visningsanlegget blir en *styringsgruppe* satt sammen av kompetente personer fra reiselivsnæringen, havbruksnæringen og kunnskapsmiljøer, som for eksempel HiNT. Styringsgruppen vil arbeide uavhengig av styret i Bjørøya Fiskeoppdrett AS.

Under denne styringsgruppa vil det, etter utlysning og vurdering, bli ansatt en *visningskoordinator* som får hovedansvaret for:

- Markedsføring (hjemmeside, brosjyrer m.m.)
- Produktutvikling og produktpakking
- Booking/tilrettelegging av besøk, planlegging m.m.

I utviklingen av skreddersydde produkter og opplegg for de ulike gruppene man satser på, vil det hentes inn den kompetanse som er nødvendig fra samarbeidspartnerne som omfattes av vedlagte intensjonsavtale.

3.3 Markedet for et visningsanlegg

Bjørøya Fiskeoppdrett AS har lenge hatt besøk av ulike grupper fra inn og utland. Vedlagt følger en oversikt som viser eksempler på besøk til oppdrettsmiljøet i Flatanger de siste 5 årene. Oversikten viser at de besøkende spenner over skoler, universiteter, forskningsinstitusjoner, politikk og forvaltning, utstysprodusenter, forprodusenter, media, samt oppdrettere fra inn og utland.

Med et visningscenter ønsker man å gjøre oppdrettsnæringen og stedet Flatanger tilgjengelig og kjent gjennom et fleksibelt opplegg som er skreddersydd i forhold til hvilke grupper man markedsfører seg overfor og etter de ønskene disse gruppene har. Opplegget skal være organisert og planlagt slik at man på forhånd utarbeider pakkeløsninger til bestemt pris og tidspunkt for besøk. Slik det ser ut i dag er følgende markedssegmenter av interesse å jobbe videre med tanke på å skreddersy ulike opplegg:

- **Skoleklasser, lokalt og regionalt**
- **Universiteter/forskningsinstitusjoner, regionalt, nasjonalt og internasjonalt**
- **Grupper fra politikk og forvaltning, regionalt og nasjonalt**
- **Utstysprodusenter/forprodusenter/ media, regionalt, nasjonalt og internasjonalt**
- **Oppdrettere, regionalt, nasjonalt og internasjonalt**
- **Turister, nasjonalt og internasjonalt**
- **Bedriftsmarkedet ellers, regionalt, nasjonalt og internasjonalt**

Enkle opplegg: Mindre grupper som ønsker omvisning på anlegget kan tas ut med anleggets båter "Malin" 4-5 pers. og "Ole Martin" 10-12 pers., og vil bli guidet av bedriftens ansatte. Nye båter tilvarende "Malin" og "Karl Magne" er under innkjøp.

Avanserte opplegg: Større grupper, som har andre ønsker, kan transporteres ut med JT Charter (s. 28). Her vil man leie inn kompetanse fra Aqua Kompetanse, Norway Nature, Marin konsulent, Flatanger historielag etter hva behovene er på land og sjø. Dette er en modell det har blitt jobbet etter ved tidligere besøk. Ved større grupper kan møterom leies på Zanzibar Inn.

Bilde 3: Båtene i anlegget – "Malin", "Ole Martin" og "Karl Magne".

Bilde 4: Utsikt mot merdene fra flåten

Bilde 5: Lokalene på flåten

Bilde 6: Kjøkkenkroken på flåten

Bilde 7: Overvåking av fisken i merdene ombord i flåten

3.4 Betydningen av det gode og profesjonelle vertskap

Alt som en gjest opplever i møte med deg og din bedrift handler om *vertskapsrollen*. Disse møtene utgjør blant annet det første og siste en gjest opplever av et produkt. Helhetsinntrykket som gjesten sitter igjen med etter besøket er svært avhengig av hvordan møtet med vertskapet er. Det er lett å ta for gitt at det å yte god service er viktig. Men vertskapsrollen handler om mer enn service. Vertskap er en innstilling til det en holder på med. Det handler blant annet om å gi av seg selv. Et viktig mål med det gode vertskap er markedsføringseffekten – den såkalte jungeltelegrafene. Gjesten anbefaler andre å ta del i den opplevelsen et besøk på det aktuelle stedet vil gi. Dette regnes som den viktigste markedsføringskanalen, og sentralt i dette er *det gode vertskap*. Det å stille opp for gjestene kan bidra til at man bygger opp stolthet og oppnår lønnsomhet.

I det videre arbeidet med et visningssenter ved Bjørøya Fiskeoppdrett AS vil vertskapsdimensjonen bli vektlagt gjennom å bruke profesjonelle guider/formidlere og hvis nødvendig, gjennom kursing av de som er tiltenkt en slik rolle. Den oppdrettsfaglige siden vil bli presentert av ansatte i selskapet eller eksterne foredragsholdere som kjenner oppdrettsnæringen godt. Besøk ved et konkret oppdrettsanlegg krever god planlegging og tilrettelegging. Det er viktig å få samlet de menneskene man skal formidle noe til, og at selve formidlingen ikke gjøres underveis, men på selve anlegget eller ved anlegget. Dette krever at de som skal formidle har oppdrettsfaglig solid innsikt, språkkunnskaper og evne til formidling. I visningssammenheng blir det bl.a. trukket veksler på bedriften Aqua Kompetanse.

Gjennom intensjonsavtalen skal bedriftene som deltar i realiseringen av dette reiselivssamarbeidet sørge for å kvalitetssikre vertskapsrollen samt sørge for at gjestene trives. I reiselivssammenheng vil bedriften Norway Nature bidra med guiding/formidling. Her må det nevnes at de samarbeidende bedriftene er profesjonelle på vertskap og formidling. Norway Nature, som har spesialisert seg på villmark og dyreliv, med havørna som profilert produkt, omtales slik i det kresne internasjonale markedet:

"I felt really welcome in Flatanger, and the service from Ole Martin Dahle was more than excellent, it was perfect. It was a very spectacular experience. In six days...I could get more fantastic action pictures of sea eagles than in the rest of my life" (Utdrag fra hjemmeside, Norway Nature).

3.5 Betydningen av opplevelsesrommet

Reiseliv som opplevelsesnæring må ta hensyn til opplevelsesrommet. Med dette menes for det første møtet mellom mennesker, slik som omtalt under det gode vertskap i avsnittet foran. I tillegg menes med opplevelsesrommet interiørets utforming, farger, lyssetting, materialvalg etc. Et sosialt trivelig og fysisk attraktivt miljø kan for kundens del innebære at bedriften posisjonerer seg i deres bevissthet, noe som kan resultere i gjenkjøp eller at man formidler den gode opplevelsen videre til andre potensielle kunder.

De fysiske lokalitetene ved Bjørøya Fiskeoppdrett AS, både på landbasen og på flåten, er nye, innbydende, lyse og rene, og burde derfor tilfredsstillende viktige krav i markedet.

Bilde 8: Interiør på landbasen

3.6 Gjensidig formidling som styrke

Når bedrifter markedsfører hverandre kan de oppnå forsterket effekt. La oss ta ett eksempel: Norway Nature i Flatanger er en veldrevet reiselivsbedrift. Bedriften har vunnet flere priser for gründerskap, villmarks- og naturengasjement. For Bjørøya Fiskeoppdrett AS innebærer et formalisert produkt- og markedssamarbeid med Norway Nature at gjestene i de respektive bedriftene kan få informasjon om de allsidige mulighetene som finnes hos hverandre. Et slikt samarbeid vil også kunne gi en gjensidig styrke når det gjelder arbeidet med miljø, bærekraftig utvikling og dyrevelferd.

3.7 Formidlingsstrategier i visningscenter

På samme måte som for vertskap, er formidling et viktig strategisk parameter i forhold til attraksjoner (Lyck 2003). Et visningscenter eller minimuseum kan karakteriseres som en attraksjon. Det er meget viktig å ha en bevisst formidlingsstrategi i forhold til et visningscenter. Derfor vil man ved Børøya Fiskeoppdrett AS samarbeide tett med HiNT og andre IT og multimediamiljø i implementeringsfasen. Et generelt prinsipp for god formidling er at det skal motivere, engasjere, være variert og konkret.

Det faglige ”råstoffet” for et visningscenter ligger i de hovedelementene denne rapporten beskriver:

- Oppdrettshistorien og presentasjon av dagens anlegg og driftskonsept
- Bjørøya: Klippfiskfarten, handelsstedet og kilenotfisket
- Trekk ved Flatangers natur- og kulturhistorie
- Informasjon om de samarbeidende reiselivsbedriftenes produkter

Når det gjelder presentasjon av selve oppdrettsnæringen og dagens driftskonsept ved Bjørøya Fiskeoppdrett AS, kan følgende, enkle pedagogiske modell være et eksempel for de som ikke kjenner næringa godt nok fra før:

- Hva er oppdrett?
- Hvordan er syklusen fra rogn til slakting?
- Hvor ”bor” og lever fisken?
- Hva spiser fisken? Hvordan mates fisken? Får alle fiskene nok mat?
- Hvordan få fisken til å trives, være ”frisk som en fisk”?
- Hva gjør man når fisken blir syk?
- Hva er lakselus? Jf. Marihøneeksemplet. Hvordan få bukt med luseproblemene?
- Hvor gammel kan laksen bli?
- Når slaktes fisken?
- Hvilke retter kan man lage av laks?
- Hvor selges fisken?
- Hva tjener man på å drive i denne bransjen?
- Hvorfor er dette et yrke og ei næring å satse på for unge i dag?

I og med at Bjørøya Fiskeoppdrett AS legger stor vekt på at formidling skal ha en læringseffekt, blir den besøkende tatt med til et eget ”undervisningsrom”, der det finnes moderne formidlingsteknologi og tilgang på kataloger, brosjyrer, foldere, utstilte bilder, m.m. Her kan de besøkende på egen dataskjerm via online oppkobling til anlegget kunne se fisken i merdene. I tillegg kan de besøkende også se de viktigste representasjoner av attraksjonene, og opplyses om de vesentlige ting, gjerne ved hjelp av god allsidig framvisningsservice og en levende guide og god forteller. Storytelling er en av vår tids viktigste formidlingsstrategier. I vår sammenheng vil dette bli tilgjengelig i møteromslokalitetene til Bjørøya Fiskeoppdrett AS, både på land og sjøbasen. I et slikt visningsrom vil det både være muligheter for *fokusert formidling* basert på oppdrettsnæringens fortid, nåtid og framtid, *aktivitetsformidling*, basert på det som til enhver tid skjer i kommunen og regionen, samt *områdeformidling*, som sier noe om andre attraksjoner og severdigheter i Flatanger og området rundt.

Bilde 9: Konferanserommet på landbasen

Bilde 10: Utsikten fra konferanserommet på landbasen

Når det gjelder det utvidede reiselivsproduktet rundt et visningssenter, kan det bygge på følgende faglige innhold:

- Klippfiskefarten, handelsstedet og kilenotfisket ved Bjørøya: Historiske bilder, fortellinger av lokalhistorikere og konkrete turer, for eksempel til Bjørøya. Her kan man krydre fortellingene med historier om ”Skrømt og gjenferd på Bjørøya”, eller mytene rundt Absalohelleren.
- Ellers tilbyr flere av reiselivsbedriftene i Flatanger turer ut til storhavet og til natur- og kulturseverdigheter i området, fiske, fuglelivet, ørn, Villa Fyr, Halmøya, Bjørøya m.fl.
- De besøkende kan også på grunnlag av informasjon som gis av bedrifter og Flatanger kommune organisere turer selv og bevege seg i landskapet mellom ulike attraksjonene i området, eller for eksempel besøke det spennende Kystmuseet i Nord-Trøndelag, Woxengs Samlinger, og Norveg, Senter for kystkultur og kystnæring, i Rørvik, Vikna kommune.

I kontakt med profesjonelle web-designere vil det bli utarbeidet hjemmeside for visningsanlegget, og de konkrete visningene vil bli basert på nye og spennende løsninger som bl.a. er utviklet av profesjonelle multimediaaktører, slik som for eksempel miljøet ved HiNT. Det legges stor vekt på at web-presentasjon og formidlingsstrategier skal baseres på ny innsikt og teknologi.

I kapitlene som følger utdypes det næringsmessige og kulturhistoriske grunnlaget for et visningssenter.

4 Kort om fiskeoppdrett i Norge, med vekt på miljø

4.1 Utviklingstrekk ved oppdrettsnæringen i Norge

Akvakultur er et internasjonalt begrep som innebærer at man er på vei bort fra ensidig høsting av havets ressurser til kompetansekrevende dyrking av havets ressurser. En lignende utvikling fant sted på landjorda for flere tusen år siden gjennom det som kalles jordbruksrevolusjonen. Menneskene begynte å temme dyr og planter og ble bofaste. I dag gir havbruksnæringen muligheter for fast bosetting i distrikter der tradisjonelle næringer opplever nedgang. De første sjøanleggene for oppdrett dukket opp langs norskekysten i begynnelsen av 1960-åra. Siden den gang har oppdrettsnæringen vokst i omfang og spredt seg til stadig nye distrikter. Mellom 1971 og 1983 økte antall anlegg fra vel 50 til vel 450, og produksjonen fra 500 tonn til 21000 tonn laks og ørret. I følge en beskrivelse av oppdrettsnæringen på midten av 1980-tallet, står det: *"denne næringen [betyr] mer i økonomisk verdiskaping enn Lofotfisket"* (Aasbrenn 1985, s 218). Gjennombruddet for oppdrett kom etter skiftet av art (fra ørret til laks), lokalisering (fra land til sjø) og teknologi (fra dammer og avstegninger til flytemerder).

Fra starten av har fiskeoppdrettsnæringen hatt sine kjerneområder på Vestlandet, i Trøndelag og etter hvert i Nordland. Spesielt i mange kystkommuner har oppdrettsnæringen vært en av de få vekstnæringene de siste 20 årene. Konesjonsreglene har påvirket lokaliseringen av oppdrettsanlegg og har dermed regionale effekter. Etter en liten stagnasjon på 1990-tallet, som følge av urolig marked og sykdomsproblemer, har veksten innenfor næringen økt. I 2001 var produksjonen på vel 500.000 tonn, vesentlig laks og ørret, til en verdi av ca. 10 milliarder kroner. Produksjonen var fordelt på 1300 oppdrettsanlegg (SSB 2003).

4.2 Miljøutfordringer og bærekraftig næring

I motsetning til arealbegrensningene på landjorda, har kysten et enormt potensial. Ser vi dette i sammenheng med "verdens økende behov for marine næringsmiddel, kan vi forvente en betydelig vekst i næringen i de kommende årene". Slik formulerte man seg i Miljøhåndboka for fiskeoppdrett (1995, s. 6). Her går det klart fram at en fortsatt vekst i næringa må gå hand i hand med en høy miljøbevissthet. Smitte, fiskesykdommer, overdreven bruk av vaksine og kjemikalier samt rømming av laks, er noe næringa må arbeide aktivt for å motvirke.

Allerede i 1989 utga Norske Fiskeoppdretteres Forening (NFF) dokumentet "Norsk fiskeoppdrett i harmoni med naturen", noe som var et miljøpolitisk manifest for næringen: Her står det: "Norsk oppdrettsnæring er avhengig av at miljøet i havet og på kysten er så godt som mulig. Næringen har behov for et rent miljø for å kunne produsere førsteklasses fisk og skalldyr". I 1991 ble begrepet "bærekraftig utvikling" tatt inn i oppdrettslovens formålsparagraf . Samme år vedtok NFFs representantskap en handlingsplan hvor ett av hovedpunktene dreide seg om sterkere satsing på helse og miljøtiltak. Hovedmålet var "å redusere smittespredning og klinisk utbrudd av fiskesykdommer i norsk oppdrettsnæring og sikre en næring som drives i harmoni med naturen". Dette ble retningsgivende for arbeidet i organisasjonene. LENKA, som var en landsomfattende egnethetsvurdering av kystsonen og vassdragene for akvakulturformål, definerte uttrykket bærekraftig i oppdrettssammenheng slik: *"En bærekraftig akvakulturnæring er alle former for kultivering av akvatiske organismer*

som foregår i balanse med det stedlige naturgrunnlaget og i harmoni med økologiske prinsipper”.

I følge ”Miljøhåndbok for fiskeoppdrett” (1995), som nettopp ble laget for at man skulle stå bedre rustet for framtidige miljøutfordringer, hevdes det at oppdretterne selv er tjent med å vise miljøhensyn. Det at miljø ble satt på dagsorden, innebærer at forvaltningen baker inn bestemmelser i regelverket som pålegger oppdretterne å ta de nødvendige miljøhensyn. I følge ”Miljømål for norsk havbruk” (1993), er redusert rømming av fisk, bekjempelse av sykdommer, redusert bruk av legemidler og kjemikalier og organisk stoff satt opp som satsingsområder. I og med at oppdrett har sin naturlige forankring i kystkulturen, bør anlegg gli naturlig inn i kystens kulturlandskap, dette være seg settefiskanlegg langs en elv, matfiskanlegg i sjø eller anlegg for slaktning og lagring på land. Ved etablering og drift av oppdrettsanlegg vil for eksempel utslipp, vannforbruk, medisin- og kjemikalieforbruk og arkitektur være en del av det totale miljøaspektet ved næringen.

Norge er i dag som et foregangsland når det gjelder utvikling av kompetanse og teknologi innen oppdrett og forvaltning av fiskeressursene. Til grunn for dette ligger et tett samarbeid mellom forskningsmiljøene, myndighetene og fiskerne/oppdretterne.

5 Oppdrettshistorien i Flatanger - Bjørøya Fiskeoppdrett AS

5.1 Bakgrunn

Den første kontakten med havbruksnæringa hadde Bjørøya allerede tidlig på 1970-tallet. Da ble det med bakgrunn i kilenotfisket drevet uttak og salg av stamfisk til lakseklekkerier i regionen. Gener fra denne stamfisken er sannsynligvis noe av arveegenskapene til dagens oppdrettslaks. Da Bjørøya Fiskeoppdrett AS ble stiftet 24.mai 1982 av familien Løfsnes på Bjørøya i Flatanger, var det med utgangspunkt i den interessen, kunnskapen og de ferdighetene som kilenotfiske eter laks hadde brakt med seg. Familien Løfsnes på Bjørøya hadde høstet av de rike lakseressursene i Nord-Atlanteren i nærmere 100 år. De 1500 laksene som ble satt ut i en liten merde utenfor Bjørøya i 1982 har i dag, 2007, vokst til 1,2 millioner laks fordelt på 10 store merder. Bjørøya Fiskeoppdrett AS er i dag det fjerde største lokaleide lakseoppdrettet i Nord-Trøndelag, med 3 konsesjoner. Selv om bedriften opplever god omsetning og solid økonomisk overskudd, noe som har gitt muligheter for betydelige investeringer i landbase og sjøanlegg, har ikke veksten kommet av seg selv. La oss derfor se nærmere på historien til Bjørøya Fiskeoppdrett AS.

Aksjeselskapet Bjørøya Fiskeoppdrett bestod i etableringsfasen av ekteparet Lillian (33%) og Ole Martin (33%), samt sønnene Per Anton (17%) og Ove (17%). I juni 1982 ble de første 10.000 ørretynglene satt i sjøen og like etterpå ble dette komplettert med 1.500 laksesmolt. Bjørøya, det tidligere handelsstedet som siden 1973/74 hadde vært uten virksomhet, livnet til igjen. Fiskeoppdrett ga nå nye muligheter for å hente ressurser og inntekter fra havet. Veksten i disse åra ble begrenset av tilgangen på laksesmolt, men i 1984 ble 40.000 nye laksesmolt satt ut. Produksjonen fungerte godt i de første åra, og den skapte relativ god lønnsomhet. Ved midten av 1980-tallet hadde bedriften en egenkapital på om lag 4 millioner kroner.

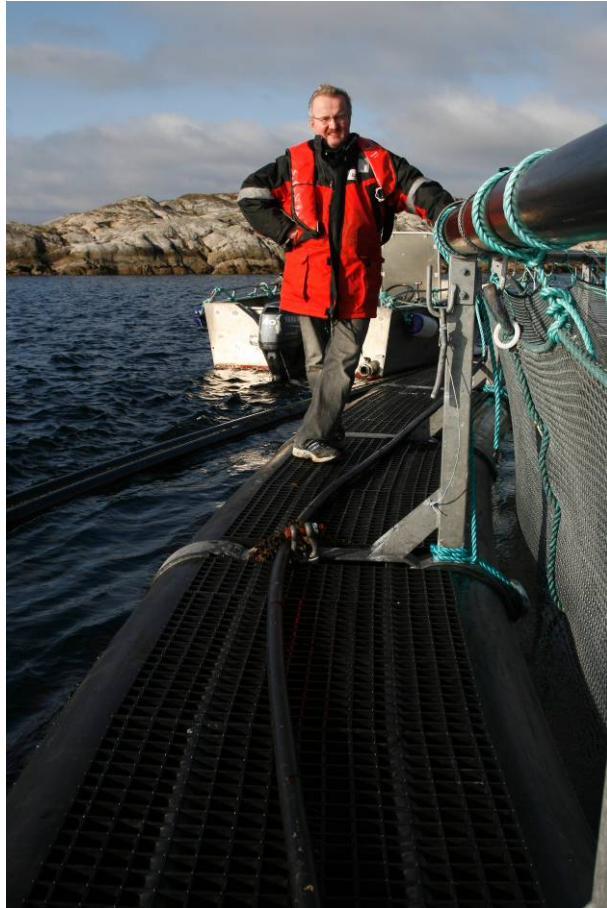
5.2 En dyktig kvinne i førersetet

Det er grunn til å merke seg at i perioden fra 1982 til 1988 var Lillian Løfsnes daglig leder i selskapet. Hun beskrives som gründer og med pionerånd, pågangsmot og oppfinnsomhet ledet og utviklet hun virksomheten sammen med de øvrige eierne i familien. Både historisk og i dag savnes kvinner i ledelse og styring av fiskerinæringene, men Lillian er ett av unntakene. På 1980-tallet spilte hun en viktig rolle i utviklingen av havbruksnæringen i Flatanger. Hun var en engasjert bedriftsleder som ledet bedriften gjennom en utfordrende pionertid. Lillian Løfsnes fikk ikke oppleve at Bjørøya Fiskeoppdrett AS skulle utvikle seg til et meget solid foretak, for hun døde brått i 1988, bare 46 år. Hun hadde da allerede mistet sin ektemann, Ole Martin, et halvt år tidligere.

Etter en god og optimistisk periode først på 1980 tallet, opplevde både familien og selskapet motgang. Med foreldrenes bortgang og med store utfordringer i fiskeoppdrettsnæringa, valgte Ove og Per Anton å konsentrere hele sin oppmerksomhet om Bjørøya Fiskeoppdrett AS. Sommeren 1989 var også den hittil siste med kilenotfiske etter laks utenfor Bjørøya (omtales senere i pkt. 6.3.3). Svært strenge reguleringer av fisketid og redskapsbruk var også en årsak til dette. I tillegg til den eksistensielle motgangen, skapte sykdommer og parasitter på fisken problemer for næringsvirksomheten.

Bilde 11: Lillian (til høyre) i slakteriet

Bilde 12: Nyvinning i Norge: Gangbane i plast. Også visningsmerdene vil ha gangbane i plast.

Bilde 13: Foring i merdene

5.3 Motgang gjør sterk

Ofte er det slik at det å møte motstand kan virke som en nødvendighet for å komme seg videre, spesielt hvis man bruker erfaringene konstruktivt og søker nye løsninger. Dette har vært tilfelle ved Bjørøya Fiskeoppdrett AS.

5.3.1 Laksesykdommer og tiltak

Sammen med andre oppdrettselskaper og en lakseeksportør, importerte Bjørøya Fiskeoppdrett AS i 1985 laksesmolt fra Skottland. Denne importen, som skulle gi næringen et nytt produksjonsløft, resulterte i første omgang i det motsatte. Fiskesykdommen furunkulose ble påvist på fisken.

Ved Bjørøya Fiskeoppdrett AS startet de nedslakting av smittet og smitteutsatt fisk våren 1986, men dette kunne ikke hindre spredning til andre oppdrettslokaliteter og ville bestander av laks. I 1987 og 88 ble sykdommen påvist og førte til dødelighet i stadig nye anlegg og på villfisk. Sykdommen medførte betydelig tap for selskapet i disse årene, men den utløste også en rekke løsninger som selskapet senere har hatt stor nytte av.

For å hindre smittespredning til nye utsett av fisk ble det lagt om til en driftsform uten kontakt mellom de enkelte års utsett av fisk. Dette kalles *generasjonsatskillelse*. Ett av hovedelementene i generasjonsatskillelse er at nye utsett av smolt/generasjoner alltid skjer på lokalitet som har vært brakklagt minst 6 måneder. Denne driftsformen, som ble utviklet for å bekjempe furunkulosen i disse anleggene, ble senere adoptert av de fleste regioner i norsk oppdrettsnæring. Furunkulosen medførte også betydelig innskjerping av interne krav til smittehygiene og oppfølging av oppdrettslokalitetenes kvalitet. Ved Bjørøya Fiskeoppdrett AS sier de det slik:

”I ettertid kan vi konstatere at furunkulosen i tillegg til betydelige økonomiske tap, medførte utvikling av ny kompetanse, som fortsatt har stor betydning for selskapet” (Intern rapport 2007, s. 7).

I tillegg til kvalitetsforbedringer, kom den endelige løsningen på problemet med furunkulosen ved utvikling av effektiv vaksine mot sykdommen på slutten av 1980 tallet.

Midt opp i denne perioden fikk selskapet også sykdommen kaldtvannsvibrose, også kalt Hitrasjuke, i sine anlegg. I og med at denne sykdommen oppstår ved lave temperaturer, var det ”ingen hyggelig kombinasjon” med furunkulosen, som oppstår ved høye temperaturer. Også disse utfordringene ble bekjempet ved en kombinasjon av høyere standard på smittehygiene, lokalitetsbruk og drift, samt bruk av vaksine.

Som ikke furunkulosen og kaldtvannsvibrose skulle gi utfordringer nok; ble lakselus, *Lepeophtheirus salmonis*, et betydelig problem for Bjørøya Fiskeoppdrett AS. Spesielt i 1991/1992 skapte den ekstreme problemer for lakseoppdretterne i Flatanger og regionen for øvrig. Lusa formerer seg svært raskt under ideelle forhold, og på grunn av at effektive bekjempelsesmidler manglet, ble de fleste anleggene svært infisert. Alle anleggene mistet betydelige mengder laks, og i enkelte anlegg medførte angrepene massedød. Alle selskapene var svekket av sykdomsproblemene på 1980-tallet, og for mange medførte luseangrepene den definitive avslutning av havbrukseventyret.

Luseangrepene medførte at utvikling av effektive avlusningsmetoder ble en absolutt forutsetning for overlevelse. Det ble gjennomført et enormt utviklingsarbeid i bedriftene og veiledningsapparatet. Dette utviklingsarbeidet ga resultater i form av nye bekjempelsesformer med en helt annen effekt enn tidligere metoder. Krisen ble i første omgang avsluttet ved utvikling av en bademetode med bruk av hydrogenperoksyd, og det ble deretter utviklet metoder som bruk av rense-/leppefisk, og taktisk lus bekjempelse basert på overvåkning av lus-status i anleggene og regionalt samarbeid. I etterkant har leverandører og forskningsmiljø fortsatt dette utviklingsarbeidet og utviklet stadig nye metoder for bekjempelse av lakselus. De grunnleggende forutsetningene for denne utviklingen ble skapt i et samspill i oppdrettsmiljøet i Flatanger og Namdalen på begynnelsen av 1990 tallet. Bedriften Aqua Kompetanse er et resultat av et aktivt oppdrettsmiljø, som arbeider for å sikre et optimalt miljø for fisken.

De erfaringene som disse utfordringene resulterte i har senere dannet grunnlag for utvikling av metoder, systemer og rutiner i selskapet, i samarbeid med andre selskap, og i den offentlige forvaltning av næringen. Disse elementene har vært og et viktig fundament i utviklingen av den havbruksnæringen regionen har i dag.

Etter etableringen i 1982, opplevde selskapet lønnsom drift de første årene, men problemer med sykdommer, massedød, lakselus, overproduksjon ("lakseberget") og prisfall bidro til at bedriften opplevde noen svært harde år. I tillegg gikk Fiskeoppdretternes Salgslag (FOS) konkurs, noe som medførte lange perioder med lave priser på laks og store økonomiske tap i næringen. Svært mange selskaper fikk problemer og gikk enten konkurs eller ble kjøpt opp av andre selskaper. På 1980 tallet var det 12 private lakseoppdrettere i Flatanger, i dag, noen år etter laksekrakket, er det kun Bjørøya Fiskeoppdrett AS som er igjen i Flatanger. Tidligere forsøk på å utvikle stordriftsfordeler var ikke vellykket, og Bjørøya Fiskeoppdrett AS måtte på mange måter starte opp på nytt i 1993. Utfordringene på 1980 tallet hadde utvilsomt svekket selskapet. Bjørøya Fiskeoppdrett AS hadde fortsatt laksekonsesjon og moderne produksjonsstyr, men viktigste aktivum nå var den kompetansen som selskapet hadde bygd opp siden problemene startet i rundt 1985. På grunn av manglende finansiering ble utsettet i 1993 begrenset til 60.000 laksesmolt. Driften ble finansiert med leverandørkreditter og stor egeninnsats fra eierne. De store utfordringene selskapet møtte, og som skapte de alvorligste produksjonsproblemene, var nå løst, og bedriften gikk inn i en periode preget av gode resultater i produksjon og økonomi. I de senere åra har selskapet utviklet soliditet i økonomi og betydelig erfaring og kompetanse.

5.3.2 Mot et nytt driftskonsept

Produksjonen i Bjørøya Fiskeoppdrett AS bygger på kunnskaper om laksens biologi, miljøets bæreevne og drift av oppdrettsanlegg som er høstet gjennom vel 25 års drift. Det anses som helt avgjørende for selskapet at virksomheten drives på en bærekraftig måte i forhold til miljøet, og denne plattformen vil selskapet og framtidens havbruksnæring kreve.

I selskapets internrapport skrives det:

"I en kontinuerlig prosess fra tidlig på 1980 tallet har Bjørøya Fiskeoppdrett AS deltatt i utviklingen av et helhetlig konsept for oppdrettsproduksjon med stor vekt på bærekraftig utnyttelse av miljøet. Dette perspektivet skal prege alle våre aktiviteter og danne grunnlaget

for gode resultater i produksjon og økonomi, samt sikre at virksomheten aksepteres hos myndigheter og lokalbefolkning” (Intern rapport 2007, s. 11).

Gjennom målrettet arbeid med sykdoms- og miljøkontroll har selskapet opparbeidet betydelige sikkerhetsmarginer i produksjonen. Grunnlaget ligger i et driftskonsept som inneholder følgende:

- Generasjonsatskillelse
- Miljøkontroll/miljøundersøkelser (MOM)
- Kontroll av lakselus
- Lokalitetsvalg
- Strømmåling
- Individkontroll/kjønnsmodningskontroll
- Kystsoneplanlegging
- Marine grunnkart

5.4 Selskapet anno 2007, organisasjon, visjon og strategier

Bjørøya Fiskeoppdrett AS, som nettopp har feiret 25-årsjubileum, består i dag av 10 ansatte. Selskapet eies i dag av brødrene Per Anton og Ove Løfsnes (50/50). Selskapet har nylig investert i landbase på Lauvøya og sjønlegg. Forventet omsetning i 2007 er på 85 mill kroner. Bjørøya Fiskeoppdrett AS har inngått et samarbeid med Midt-Norsk Havbruk om produksjon, slaktning og salg. I år vil det slaktes 3.300 tonn ved dette anlegget.

Selskapet har som visjon at Bjørøya Fiskeoppdrett AS skal bli ”en sentral, betydelig og innovativ Midtnorsk aktør i utnyttelsen av marine ressurser”. Men hovedmålene viser også at Bjørøya Fiskeoppdrett AS både er og fortsatt ønsker å være en samfunnsentreprenør, som bidrar til den positive utviklingen i Flatanger. Blant de viktigste strategiske virkemidlene er miljøriktig/bærekraftig produksjon. Selskapet har følgende hovedmål:

- Å skape jobber som oppfattes som motiverende og utviklende for ansatte i drift og ledelse.
- Å gi positive bidrag til utviklingen i region og lokalsamfunn.
- Å gi god avkastning på eiernes kapital.

Strategiene omfatter markedstilpasning (differensiering) og kostnadseffektivitet. De strategiske virkemidlene omfatter: 1) Miljøriktig/bærekraftig produksjon, 2) Spesialisering, 3) Nettverk, 4) Effektiv organisering, 5) kontinuerlig kompetanseutvikling, 6) Økonomi og produksjonsstyring.

6 Bjørøya – tuftet på fiske og handel

6.1 Klippfiskfarten

I 1870-årene, og spesielt 1875 og 76, var det et eventyrlig skreifiske i Flatanger som man aldri tidligere hadde opplevd maken til og ikke senere skulle få oppleve. La oss se nærmere på denne historien, slik den omtales av Landre (1996) i boka ”Øyfolket i Flatanger”.

I Flatanger har jektefart eksistert så langt tilbake som man har kildemateriale og forholde seg til. Jektefarten spilte en viktig rolle for økonomiske forhold og arbeidsplasser i bygda. Spesielt i de rike torskeårene på 1870-tallet var klippfisk en viktig inntektskilde for både handelsmenn som hadde jekter og som drev med oppkjøp og salg, men også for husmannsfolk og andre som tilvirket fisken hadde en ekstraintekt av dette. Jektefarten avtok mot slutten av 1800-tallet og svikt i torskefisket er en av forklaringene til dette. Det store senteret for jektefart i Flatanger var Løvøya og Bjørøya. I følge Øyfolket i Flatanger har sannsynligvis alle handelsmennene på Bjørøya drevet jektefart, herunder Bernt H. Solem (1834-1882) og handelsmann Ole M. Løfsnes (1841-1912).

Mange handelsmenn i Flatanger eide oppkjøpsfartøyer som de hadde skipperne til å seile til Gjæslingan eller andre steder for å kjøpe fisk av fiskerne. Et oppkjøpsfartøy kunne ha et mannskap på 5-6 mann, der besetningen bestod av skipperen, et par flekkere, en salter og kokken. De ankret opp i fiskeværet, tok kontakt med fiskerne og forhandlet pris. Oppgjøret gikk ikke i vekt, men i antall, og den enheten som ble brukt var ”storhundre” eller 120 store fisk. Fisken ble sløyd, flekket og saltet og fraktet tilbake for å bli tørket. Oppholdet i fiskeværet for jekta eller galeasen kunne vare bortimot 2 måneder. Handelsmann Solem i Bjørøya eide fartøyer og hadde skipper som kjøpte opp fisk. Skipperen til Solem i 1870-åra var Edvard Eriksen Riø, husmannssønn fra Riøya. Han slo seg fram og ble en rik mann som skipper hos Solem.

Når fartøyene kom til Bjørøya, skulle prosessen med tørking starte på øyene og holmene i Bjørøyværet. Tørking er den eldste form for konservering av fisk som vi kjenner til, i følge Krekling (1950). Dette arbeidet stod bergjentene for, husmannskoner, husmannsdøtre, barn og gamle som bodde rundt i fiskeværet. På denne måten kunne de tjene noen kroner. Mens flekkingen i fiskeværet krevde håndlag og erfaring, krevde selve tørkeprosessen påpasselighet og tålmodighet. Fisken ble lagt i sjøen, vasket og lagt ut på svabergene. Fisken ble snudd og lagt i stabler og lagt ut igjen etter meget bestemte regler og avhengig av vær og forholdene førøvrig. Dette skjedde under strengt oppsyn av ”tørkeren” som kunne være skipperen eller annen leid hjelp. Når fisken var ferdigtørket ble den lastet om bord og ”plattet” i lasterommet. Også denne jobben ble utført av bergjentene. Selve tørkingen kunne ta halvannen måned (Landre 1996).

I følge Landre (1996) hadde klippfiskfarten med fremmede skipper som tørket fisk i Bjørøyværet og andre vær, andre sider med seg: Bergjentene stod høyt i kurs hos jektemannskapet etter en kald vinter med fiskeoppkjøp, og de rike fremmede jekteskipper og mannskap var selvsagt spennende for de lokale husmannsjentene i været, som var med på tørkingen. Når fisken var ”plattet” var det fest i Bjørøy-været i husene på Bjørøy gård. Festen kunne vare 2-3 dager, med dans på låven, på brygga eller i stua på gården. Alle som hadde vært med og arbeidet ble invitert. Ofte kunne det på slike fester oppstå bråk mellom jektemannskapet og lokale sønner fra været, som ofte hadde et godt øye til en av husmannsjentene som hadde vært med på tørkinga. Før festen ble alle som hadde vært med på arbeidet betalt for dette og mannfolkene kunne i tillegg få seg en dram. Denne store samlingen av folk på ett sted tiltrakk seg også alle slags folk som skulle gjøre handel.

6.2 Handelsstedet Bjørøya

Sosialt og økonomisk skiller kysten nord for Stad seg ut historisk på grunn av den dominerende rollen handelen har hatt. Det har foregått et omfattende bytte av fiske mot andre varer helt siden middelalderen. Den gangen var det hanseatene som fikk kontroll over byttehandelen fisk mot korn. Senere kom borgere i Trondheim og Bergen inn i bildet som fiskeoppkjøpere. Handelsmonopolet til Bergens- og Trondheimsborgerne ble brutt ved etableringen av nye kjøpssteder. Samtidig medførte salg av krongods i 1660 åra at en rekke fiskevær gikk over i privat eie. Væreiery og handelsmenn fikk innflytelse og makt langs kysten, også politisk innflytelse ved innføring av kommunalt selvstyre i 1838.

Etter at landhandelen ble frigitt i 1874, økte handelsstedene betydelig i antall. I Flatanger har det vært flere handelssteder; Urholmen, Hanøya, Dragøya, Løvøya, Bjørøya, og i riktig gammel tid, Gladsøya. I tillegg var det flere handelssteder på fastlandet; Utvorda, Vik, Lauvsnes, Bølesæter. Det var også handel i Oksbåsen og på Opland.

Bjørøya i Flatanger er i dag avfolket, men tidligere var dette både et stormannssete og et viktig handelssted på Namdalskysten. Bjørøyas sentrale betydning i Flatanger må forklare ut fra stedets sentrale beliggenhet i forhold til skipsleia og nærheten til havet og rike fiskeressurser. Flere ganger nevnes Bjørøya i sagaen og det finnes gravhauger og jordfunn fra stein- og jernalder. I middelalderen var Bjørøy et stort gods. Dette jordgodset ble i 1506 trukket inn under kronen og ble i 1516 overdratt til erkebispens nærmest som en gave til Nidarosdomen. Godset ble taksert til 360 mark sølv. Ved Reformasjonen 1550 gikk Bjørøygodset som erkebisppestolens eiendom over til krongods. Gårdene Gladsøy, Dahle, Strøm og Trefjord hørte med til godset. I 1660 åra ble gården fraskilt kongen og blir proprietæreie (Landre 1996).

Bilde 14: Bjørøya var tidligere et senter for fiske og handel. Butikken er nå restaurert.

Ingen av nevnte handelsstedene har så lang historie som handelssted som Bjørøya. Historien går tilbake til 1690 åra. Fra 1690 til 1973/74 nevnes i alt 15 handelsmenn og kvinner på Bjørøya. Det ble drevet allsidig handelsvirksomhet på stedet, der handel, jektebruk og fiskehandel ble drevet i kombinasjon.

I en periode på slutten av 1700-tallet hadde proprietæren og jordeieren Christian Lemvig (1754-1821) også bevilgning for å drive gjestgiveri på Bjørøya. Det var under Jens Lie sin tid som handelsmann (1808-1872) at Bjørøya ble vurdert som stedet hvor man skulle anlegge en by for Namdalen. Bjørøya tapte avstemmingen om å få bli "Namdalens by" for Bråholmen. Bråholmen kjenner vi i dag som byen Namsos. Alle var enige i at Namdalen måtte få sin by, også styresmaktene, men lokaliseringsspørsmålet var ikke enkelt. Skulle byen tjene fiskerinæringen og skipsfarten burde den lokaliseres så langt ut mot havet som mulig. Trolig var det trelastens betydning og handelen med landbruksprodukter, som førte til at Namsos ble valgt (Herje og Alsaker 1999).

Under Bernt H. Solem sin tid (1834-1882) som handelsmann ble det drevet stort med både klippfiskoppkjøp, jektefart og notbruk. Solem søkte både handelsrett og rett til salg av brennevin. Han fikk handelsrett, men herredsstyret gikk imot salg av brennevin begrunnet med at det var til skade å ha brennevinhandel i prestegjeldet. Solem hadde imidlertid tillatelse til utsalg av vin og øl. Samme Solem prøvde å få opprettet telegrafstasjon på Bjørøya, men selv om herredsstyret mente det burde være en slik stasjon i ytre Namdal, var de usikre på om Bjørøya var det rette stedet og kunne ikke tilråde søknaden.

Handelsstedet Bjørøya ble ifølge Landre (1996) kjøpt av Ole M. Løfsnes (1841-1912) i 1884. Han var den siste store handelsmann på Bjørøya. Han drev et handelssted med betydelig virksomhet samt også litt handel på Lauvsnes-søndre i 1870/80 åra, i tillegg til gårdsdrift. Spesielt i 1880-åra drev Ole M. Løfsnes med betydelig fiskeoppkjøp. Selv om fisket i distriktet på denne tida var meget dårlig, hadde Løfsnes en jekt han sendte til Lofoten for å kjøpe fisk. Handelsstedet og butikken ble drevet i Løfsnes familien helt til 1973/74, da butikken blir nedlagt.

Bilde 15: Brygga på Bjørøya. Her kan besøkende komme i land

6.3 Kystfiske etter laks

6.3.1 Tradisjonsrik næring

I følge Sigurd Kreklings bok "Fiskarsoga frå Nord-Trøndelag" fra 1950, vet vi at det ble fisket etter laks i Flatanger så tidlig som i 1687. "Det året betalte ein Jens Innvorden skatt for ei laksevarp (Krekling (1949, s. 54). Laksevarpa eller det å kaste etter laks, er omtalt så tidlig som i 1314.

Noe stort utbytte kasta ikke laksefisket av seg før kilenota kom. Kilenota ble tatt i bruk omkring 1830 og kom i allmenn bruk omkring 1870. I følge Krekling var det sunnmøringen A. Riverdahl som først kom med kilenøtene til Namdal. Han leide vall på Otterøy i 1875-80, og "fiska reint eventyrleg i nøtene sine" (Krekling, 1950, s. 57). I 1880 var det 108 kilenøter i Namdal, i 1900 var det 667 og i 1930 var det 712. Året 1931 ble det fisket 101.323 kg laks i Namdalen til en verdi av kr. 208.131. Av dette sto sjøfisket for 87.168 kg til en verdi av kr. 180.006. Som Krekling skriver:

"Talet på kilenøter viser framleis stigning, og sterkast har denne vore i Flatanger" (1950, s. 57).

6.3.2 Den "evindelige" striden med elvefisket

Det er interessant å merke seg at i de historiske kildene der laksefisket omtales, er striden med elvefisket etter laks påtakelig. Helt fra første stund kilenøtene kom i bruk var elvefiskerne oppmerksom på konkurransen, og de kom også med framlegg om forbud mot kilenotfisket. Andre derimot mente kilenøtene var en nyvinning i effektivt fiske.

I 1882 sendte laksefiskere i Grong og Overhalla en oppfordring til herredstyret i Flatanger om å avgrense "brugen av kroggarn". Denne saken ble tatt opp i herredstyret i Flatanger 25.mars 1882, der "herredstyrelsen tillader sig at bemerke følgende:

Ved at gjennomlæse andragendet fra Grong og Overhalden om innskrænkning i brugen av kroggarn får man uvilkårlig indtrykket af at det egentlig ikke er laksens bevarelse og formerelse så meget om at gjøre, som det er at lade den få vandre frit og uhindret fra søen og op i elven for der at lade sig fange, thi havde hint været hensigten...I henhold til ovenstaaende fattedes følgende enstemmige beslutning: andragendet anbefales ikke" (Krekling 1950, s. 55).

6.3.3 Laksenøtene ved Bjørnøyværet

Under omtalen av proprietærene og væreierne på Bjørøya foran, stod notbruk og fiskeoppkjøp sentralt. I starten av forrige århundre fikk væreier Ole Martin Løfsnes (1841-1912) en forespørsel fra en mann som heter Løkeland om å leie landfester for laksenøter utenfor Bjørnøyværet. Dette skulle bli starten på lekseeventyret på Bjørøya. Etter få år med utleie av landfester overtar handelsstedet selv driften av laksefisket. Dette gir solid inntekter, og på det meste ble det satt ut nøter i om lag 15 støer. 6-7 personer drev laksefiske på heltid i vår og sommermånedene (Internt notat, 2007).

Utstyret ble etter hvert bedre og fangstene økte. Rekordfangsten skriver seg fra 1979, da ble det fisket vel 7 tonn laks bare rundt Bjørøya. Laksefisket var innbringende og ga ca. 250.000 kr årlig på 1970 tallet. Dagens drivere ved Bjørøya Fiskeoppdrett AS, Per Anton og Ove Løfsnes, formulerer seg slik:

”I tre generasjoner var det å vokse opp på Bjørøya ensbetydende med laksefiske som den viktigste aktiviteten i sommermånedene. For en ungdom på 10-15 år gir laksefisket med kilenot ved Folla-havet en utmerket mulighet til å lære ferdigheter, ansvar og respekt for havets krefter og muligheter” (Internt notat, 2007, s.5).

6.4 Flatanger – utvalgte kulturhistoriske trekk

6.4.1 Den eldste historien

Flatanger kommune i Nord-Trøndelag ligger ytterst på Namdalskysten og grenser i sør til Osen kommune i Sør-Trøndelag og Namsfjorden og Folda i nord, nord/vest. Flatanger er dermed den sørligste kystkommunen i Nord-Trøndelag. Selve navnet Flatanger er sammensatt av *flat*, trolig i betydningen grunt vann, og gammelnorske *anгр*, fjord. Ingen er helt sikker på betydningen av navnet. Før navnet *Fladanger* dukker opp i kildene, representerer det kirkelige sokkenavnet *Halmø* i hele mellomalderen bygda ved fjorden (Hylland 1962, s. 32). Landskapet på fastlandet er sterkt kupert, med høydedrag opp til ca. 612 m o.h. (Beingårdsheia), mens kystlandskapet er preget av enkelte korte fjordarmer, en mengde skjær og øyer. Blant øyene er Halmøya, Kvernøya og Bjørøya de største. Utenfor skjærgården og øyene ligger havstykket Folda, som opp gjennom historien både har gitt liv og tatt liv.

I Flatanger er det spor etter bosetting fra Fosna kulturen, bl.a. økser, skrapere, bor og eneggede pilespisser fra stedet med navnet Uran, datert til eldre steinalder (10000 f. kr. – 4000 f. kr.), men i følge Møllenus (I Hylland 1962), er det i den yngre steinalder (4000 f. kr. – 1800 f. kr.) at Flatanger trer fram ”som et meget rikt fangstområde med en forholdsvis tallrik befolkning” (Hylland 1962, s. 18). Indre deler av Bølefjorden, helt sør i dagens kommune, med stedene Bøleseter og Bølestrand, skiller seg ut når det gjelder mengden av funn, bl.a. eneggede skiferkniver som trolig har blitt brukt til flensing av fisk. Det er også spor etter fangstfolket i yngre steinalder på flere steder i Flatanger, bl.a. Lauvøya, Bjørøya og Skingen.

Et sentralt trekk i Flatangers eldste bosettingshistorie er at det bodde mennesker ute på øyene, i hellere i steinalderen. På Halmøya, midt i Flatanger prestegjeld, finnes det 9 større eller mindre hellere. Det ble foretatt utgravinger i disse hellerene i 1913, og da fant man rester etter bosetting (Landre 1996). Se nærmere omtale i reiselivsdelen, kapittel 7.

Landre (1996) peker i boka Øyfolket i Flatanger videre på at funn av bein av orrflugl, tiur og hjort i hellerne på Halmøya viser at det har vært skog på Halmøya i steinalderen. Lignende funn er gjort på Bjørøya, Skingen og Villa. ”Halmøyfunnet er derfor ikke unikt, men det som er best dokumentert”, i følge Landre (1996, s. 11). Andre viktige funn i Flatanger omfatter: Villa, unik miniatyrøks i bronse, Gladsøya, båtformet øks og en slipestein, trolig fra steinalderen, Kvaløya, flintdolk i myr fra steinalderen, Gjeitøya og Aspøya, funn av hustuffer som er om lag 4000 år gamle, Bangstadvika på Halmøya, 3 båtstøer og 15 hustuffer, som kan

være mellom 500 og 1500 år gamle, Bjørøya, Gladsøya, Kvernøya, Løvøya og Feøya, gravhauger, trolig fra vikingetida.

6.4.2 Trekk ved økonomi- og næringshistorie

På 1700 tallet var de rikeste i Flatanger proprietærer, som eide mye jord og mange gårder. Det var på øyene i Flatanger at den store maktfaktoren lå (Landre 1996). Her bodde og drev proprietærene, både på Bjørøya, Løvøya, Dragøya og Gladsøya. Proprietærene eide ikke bare de fleste øyene i Flatanger, men mesteparten av gårdene på fastlandsflatanger også. De som drev disse gårdene var leilendinger, de leide gårdene av proprietærene. Derfor var det på denne tida et betydelig klasseskille i Flatanger, som andre steder i Norge. Utover på 1800-tallet forsvant de mektige proprietærene. Mange leilendinger fikk nå kjøpe gårdene og jorda selv. Ny lovgivning gjorde denne overgangen til selveie mulig. Dermed utviklet det seg mer sosial egalitære forhold i bygdene. Rundt midten av 1800 tallet var de rikeste mennene i Flatanger de som drev handel og de største gårdbrukerne. De største gårdene i Flatanger var slike som Gladsøy, Bjørøy, Strøm og Sitter. Befolkningsveksten og husmannsvesenet som fulgte med denne veksten ble etter hvert avhjulpet ved at større gårder ble splittet opp i mindre enheter, som for eksempel Gladsøy. På denne måten ble klasseskillet stadig mindre. Samtidig er det viktig å nevne at husmannsvesenet ikke fikk samme fotfeste i kystområder som i innlandet. En viktig årsak til dette lå i de mulighetene et fritt hav kunne gi for levebrød og inntjening gjennom fiske.

6.4.3 Fra levende landskap til fraflyttingslandskap

Så sent som rundt 1950, levde størstedelen av Flatangers befolkning som kystbønder på øyene og som kombinasjonsbrukere i fjordene. Fram til 1975 flyttet svært mange fra øyene inn til fastlandet. Det er mange årsaker til denne fraflyttingen, men i følge Landre (1996) er årsakene en kombinasjon av svikt i ressursgrunlaget (spesielt sildefisket), kombinert med ei ny tid med ønske om fastlønnede yrker og utdanning. Fraflytting og uttynning (bare de eldste ble boende) medførte igjen at det ikke ble grunnlag for å drive butikker og skoler, noe som forsterket flytteprosessen. Gradvis endret mentaliteten seg, fra det utenkelige til det å ta beslutning om å flytte. Landskapet på øyene ble gradvis et fraflyttingslandskap eller rekreasjonslandskap for mennesker med en helt annen næringsbakgrunn.

6.4.4 Lauvsnes vokser fram

I dag bor om lag halvparten av kommunens innbyggere i kommunesenteret Lauvsnes. I 1909 ble Namdalens Træsliperi bygget på Lauvsnes. Sammen med brobyggingen var etableringen av tresliperiet en av årsakene til at stedet vokste fram som kommunesenter etter 2. verdenskrig. I dag er, foruten viktige tjenestetilbud i kommunesenteret som skole, helse, omsorg, butikker, landbruk, havbruk og reiseliv sentrale næringer i Flatanger. Gjennom havbruk og reiseliv har igjen kystens ressurser og kystkulturen fått en slags ny renessanse i næringssammenheng.

7 Flatanger som helhetlig opplevelses- og reiselivsprodukt

7.1 En ny tid og nye næringsmuligheter

For enhver besøkende er det *helhetlige reiselivsproduktet* noe mer enn en seiglivet floskel innenfor reiselivsnæringen, det handler snarere om helheten transport, mat, overnatting og attraksjoner som kan gi den enkelte besøkende et kvalitativt utbytte av å besøke et sted eller en destinasjon. En annen måte å si dette på er at besøket skal utgjøre en forskjell i et menneskes liv, der man etter besøket vender tilbake til hjemstedet som beriket og belært.

”Reiselivsforbruk er kjøp eller bruk av varer og tjenester i forbindelse med opphold utenfor hjemmet, der oppholdet kan defineres som reiseliv” (Kamfjord 1999, s. 77).

”Reiseliv er det livet man lever midlertidig et annet sted enn på hjemstedet når formålet med oppholdet ikke er fast arbeid...(uten at personene nødvendigvis må ha overnattet utenfor egen bolig)”. (Kamfjord 1999, s. 46, 45).

Sentralt i reiselivet står *opplevelsen*. Reiseliv som opplevelsesnæring innebærer at det skapes og tilbys produkter (opplevelsesdesign), der allsidig formidling og det gode vertskap tilfører de natur- og kulturbaserte ressursene immaterielle merverdier som kan gi opplevelser og varige minner hos de besøkende (Wollan 2002). Et helt sentralt kjennetegn ved reiseliv som vellykket opplevelsesnæring er evnen til å skape engasjement hos de besøkende. Engasjement, som ofte oppstår fordi man evner å formidle noe på en allsidig og konkret måte, gir ofte gjenkjøp (Mossberg 2007).

Namdalskystens naturressurser har lenge blitt høstet eller foredlet med tanke på næringsvirksomhet, enten vi snakker om torsken, silda, laksen eller jakt og fangst ved kysten og innlandet. Flere hundre års næringsvirksomhet har avleiret seg i en kystkultur som fortsatt preger folk langs denne kysten. I dag er proprietær, væreier og klassesamfunnet avløst av egalitære samfunn, der det er menneskers initiativ som gir næringsmuligheter. I vår tid blir kystkulturen og naturen i Flatanger, fra Oksbåsen i sør til Utvorda i nordvest, foredlet på helt nye måter innefor næringer som havbruk og reiseliv. Flatanger er også mer enn hav og øyer, området har også over hundre gode fiskevann, bl.a. det karakteristiske Krokvatne ved Oppland.

Når det i dag er utviklet et samarbeid mellom oppdrettsnæring og reiseliv, utgjør dette en næringsmessig nyvinning og et ytterligere utviklingstrekk innen næringslivet i Flatanger. Kanskje kan vi bruke betegnelsen innovasjon gjennom mangfold eller diversitet som betegnelse på dette. Diversitet eller næringsmessig mangfold kan i forstås som motsetningen til næringsmessig spesialisering og klyngetenkning. I regioner med mange små og mellomstore bedrifter innenfor en bransje eller flere bransjer, vil et tettere samspill mellom ulike bedrifter og bransjer lettere kunne bidra til å skape innovasjon. Det potensielle slektskapet mellom bedrifters kunnskap og kapabiliteter blir her en forutsetning for samspill, læring og innovasjon. Fellesnevneren i vårt prosjekt er det å skape opplevelser for de besøkende, basert på det lokale ressursgrunnlaget i natur, tradisjon og næringshistorie.

7.2 Reiselivsproduktet og destinasjon Flatanger

Sentrale reiselivsbedrifter i Flatanger anvender i dag natur og kulturgrunnet på spennende måter i utviklingen av sitt reiselivsprodukt:

Norway Nature: Bedriften tilrettelegger for eksklusive naturopplevelser for fotografer og andre spesielt interesserte. Havørna står sentralt, og Norway Nature tilbyr nærkontakt med den majestetiske fuglen, samt andre organiserte naturopplevelser fra kyst til innland. Det er skrevet intensjonsavtale mellom bedriften og Bjørøya Fiskeoppdrett AS.

Index News Facts Pics Tours Links

Norway Nature

Welcome to www.norway-nature.com

Norway has a wealth of wildlife riches contained within pristine habitats and spectacular scenery.

However, tapping into this abundant wildlife from a photographic perspective is not easy without knowledge or assistance.

Norway Nature will help you to find the best and most exciting wildlife and nature that this land has to offer.

Norway Nature welcomes nature photographers or people that just wants to experience Norwegian birds and wildlife.

For more information:

Contact your guide, Ole M. Dahle, on the address:

Norway Nature
c/o Ole Martin Dahle
7770 Flatanger

phone: +4774288135
Mobile: +4790986473

E-mail: ole@norway-nature.com

A photographic adventure!

What some visitors have said over the last years:

- Provides what must be the best location in Europe for photographing these magnificent raptors, along with a host of other Scandinavian specialties.
- I will go back this winter for more photos from the hides and another two weeks next spring and summer.

Read more

I felt really welcome in Flatanger, and the service from Ole Martin Dahle was more than excellent. It was perfect. It was a very spectacular experience. The eagles put on a great show, stopping down and catching fish.

JT-Charter: Hvis besøkende ønsker transport i skjærgården eller til havs, tilbyr denne bedriften MS Juvikingen og MS Flatanger til slike utfarter. MS Juvikingen har to komfortable salonger med til sammen plass for 50 passasjerer. Båten er tilpasset turer med servering. MS Flatanger har plass til hele 97 passasjerer. Det er skrevet intensjonsavtale mellom JT-Charter og Bjørøya Fiskeoppdrett AS i forbindelse med visningsturer

JT Charter MS JUVIKINGEN: passasjerbåt for 50 passasjerer BOKING: Jan 414 65 788 jt-charter.no
MS FLATANGER: passasjerbåt for 97 passasjerer Torleif: 917 57 408

MS JUVIKINGEN, MS FLATANGER

Flatanger
Trondheim
Steinøyer

JT CHARTER A/S

JT Charter leier ut passasjerbåtene MS JUVIKINGEN og MS FLATANGER for fjordcruise og skjærgårdscruise.

Velkommen til vårt nettsted. Hvis du tar en runde på våre sider, vil du få en del informasjon om firmaet JT Charter og våre båter MS Juvikingen og MS Flatanger.

Ta også turen innom [gjesteboka](#) og legg gjerne igjen en hilsen.

M/S Juvikingen

MS Juvikingen har to komfortable salonger med til sammen plass for 50 passasjerer. Båten er tilpasset turer med servering.

[MS Juvikingen](#)

Les artikkel i Båtmagasinet desember 2011:
[«Juvikingene i Flatanger»](#)

M/S Flatanger

MS Flatanger har plass til 97 passasjerer.

[MS Flatanger](#)

www.t-a.no web-tv :
[«På tukt med forskningsbåten»](#)

Les artikkel i Namdalsavisa 10. januar 2005:
[«Bjørøya-fiskeoppdrett AS»](#)

Forskingsdøgnet 2005:
[«Forskingsbåten Flatanger nå tukt»](#)

Sjøbua Spiseri AS: Fiskerestauranten på Utvorda vektlegger maritime opplevelser ved storhavet Folla, og de tilbyr servering fra eksklusiv meny med råvarer fra havet, eller ”vår blå åker” som de kaller det. Sentralt står spesiallagede menyer, catering og arrangement. Bedriften formidler også utleie av hus med 15 sengeplasser, som ideelt sted også for havfiske. Det er skrevet intensjonsavtale mellom Sjøbua Spiseri AS og Bjørøya Fiskeoppdrett AS

Velkommen til Sjøbua Spiseri AS
Fiskerestaurant med eksklusiv meny

Velkommen til maritime opplevelser ved storhavet Folla

Vi tilbyr servering fra eksklusiv meny med råvarer fra havet - "vår blå åker".

Spesiallaget menyer tilpasset deg og dine venners ønsker og behov.

Catering og arrangement kan avtales hele året.

For å oppnå høy kvalitet og yte best mulig service er driften basert på forhåndsbestilling.

Formidler utleie av hus med 15 sengeplasser. Ideelt sted for havfiske

Vertskapet ønsker dere velkommen til en smakfull og trivelig opplevelse i maritime omgivelser.

Zanzibar Inn: Bedriften på Lauvsnes omfatter feriehus, motell og restaurant. Her tilbys 12 ferieleiligheter samt et nyrestaurert motell med 7 doble rom. Totalt har anlegget 66 sengeplasser med høy standard. De besøkende kan enten tilberede maten selv eller nyte godt av vertskapetets kokekunst. De tilbyr å tilrettelegge turer i egen havfiskebåt eller selvorganiserte turer gjennom utleie av 16-17 fots båter med 15 hk påhengsmotor og ekkolodd. Her skal man være garantert å få fisk! Bedriften har inngått intensjonsavtale med Bjørøya Fiskeoppdrett AS

HOVEDSIDE ; HAVFISKE ; FERIEHUS ; FIRMATUR ; OPPLEVELSER ; GJESTEBOK ; KONTAKT

Velkommen til »

Zanzibar Inn i Flatanger - En av kystens perler

På Lauvsnes i Nord-Trøndelag finner du Zanzibar Inn. En kombinasjon av restaurant, motell og leiligheter som har så og si alt en fordringsfull sportsfisker måtte behøve.

Husværene ligger tett ved sjøen, med båter rett utenfor døra. Fisket er godt og svært variert.

Vi legger alt til rette for at du, enten du er alene, med familien eller ditt firma, og ønsker en spesiell opplevelse, skal trives her hos oss.

Opplev:

- Havfiske
- Havrafting
- Fjellklatring
- Havørnsafari
- Kajakpadling
- Snorkling/fridykking
- Båttur i skjærgården
- Flere severdigheter gjennom turer til Gjeslingan, Utvorda kystfort eller de store hallarene på Halmøy

Sjekk
værmeldingen for
Lauvsnes

Se vårt fotoalbum:

Zanzibar Inn | N-7700 Flatanger | Telefon: +47 7428 8300 | Telefax: +47 7428 8266 | post@zanzibarnn.no

Einrika Overnatting og Havfiske:

Bedriften tilbyr opplevelser av alle slag, med hovedvekt på havfiske, dykking eller leie av egen båt for tur. Båtturene kan for eksempel gå til havstykket "Folla", Villa Fyr eller til Halmøya med tur til Håkkahallaren. Bedriften har leiligheter med muligheter for overnatting for opp til 45 personer

Hovedside
Overnatting
Aktiviteter
Fiske / Båttur
Kontakt oss
Kart

Einrika Overnatting og Havfiske

Einrika Overnatting og Havfiske kan tilby overnatting i høystandard leiligheter/orbuer i Flatanger i Namdalen / Nord Trøndelag. Der det for var butik og fiskemottak i mange år - er det i dag blitt et feroparadis.

I dag kan du nyte nærheten med havet og naturen i de vakkreste lokalene som er blitt til leiligheter med til sammen 45 sengeplasser. Kjøkkenet, dusj, og wc er standard i alle leiligheter

Båtturer - sightseeing

Havfiske utfukter etter egne ønsker. Eksempel på slike turer kan være det berømte havstykket "Folla" eller unaskjers.

Vi kan gjøre strandhogg på øya Villa med tur til Villa Fyr eller stoppe på Halmøya med tur til Håkkahallaren. Det finnes mange vakre plasser i Flatanger for å gjøre strandhogg på.

Kontakt oss

Reidar Einvik, 7770 Flatanger, NORGE
Tlf: +47 7428 8347
Mobil: +47 9701 0490
Fax: +47 7428 8309
E-post: rheinvik@online.no

Einrika tilbyr overnatting i store leiligheter av høy standard.

Einrika tilbyr havfiske/utfukter etter egne ønsker!

Nymo Havfiske: Bedriften tilbyr fisketurer med lokalkjente fiskere ut til de beste fiskeområdene i havet utenfor Flatanger. Ellers er det mulig kun å ta en tur i skjærgården og gjøre strandhogg på ei øy. Ørn, sjøfugl, småhval eller sel kan dukke opp på slike turer. Bedriften tilbyr overnatting i eget hus og har to utleiehus med 2 leiligheter og inntil 13 sengeplasser

Velkommen til Nymo Havfiske

Nymo Havfiske tilbyr fisketurer med lokalkjente fiskere ut til de beste fiskeområder i havområdene utenfor Flatanger.

Havfiske:

Muligheten for fangst er stor. En fisker vanligvis etter torsk og sei, men mulighetene for å få makrell, lyr, steinbit, silde, uer, pigghå eller andre arter er også god.

Vi kan tilby:

- Kvaløyskjær - En godt utstyrt 40 fots fiskebåt med plass til 12 passasjerer
- Skipper og kjentmann følger med
- Komplette havfiskeutstyr for inntil 12 personer
- Gode muligheter for å ta vare på fiskefangsten
- Det finnes sløyebord, og utstyr for å rense/filtere fisken om bord.

Havfiske med båten Kvaløyskjær passer utmerket for familier eller mindre grupper. På båten er det god plass for å bevege seg samtidig som en fisker.

Overnatting:

Like ved båthavna kan Nymo Havfiske tilby overnatting i eget hus. Vi har utleiehus med 2 leiligheter og inntil 13 sengeplasser. Leilighetene er fullt utstyrt for sjøhushold. Dersom du får fin fangst på sjøen står fryseren klar for å oppbevare fangsten.

Opplevelser:

I tillegg til å fiske er det mulig å ta en tur for å se Flatangers vakre skjærgård eller å gjøre strandhogg på ei øy.

En tur i flatanger gir store muligheter for å oppleve havorna eller andre arter av fugler og dyr. I Flatangers skjærgård finnes en meget god

Folla Aktiv: Denne bedriften har valgt å bruke naturen fra fjord til fjell som basis for krevende og grensesprengende aktiviteter som klatring og rappelling, snorkling og fridykking, havrafting, kajakk/havpadling, seiling og øyhopping. I tillegg finnes en villmarksleikeplass for spennende og sosiale aktiviteter. Bedriften skreddersyr ulike opplegg for kundene, og ingen tidligere erfaringer med slike aktiviteter er påkrevd. I tillegg tilbyr bedriften mer konvensjonelle utflukter og strandhogg i historiske omgivelser som Halmøya, Villa Fyr, Utvorda festning, Bjørøya handelssted og Sør-Gjæslingan

Visjoner

Folla Aktiv tilbyr utvalgte opplevelser i frikulturbasert på hav og fjell, og har følgende tre hovedformer for aktivitet:

1. Aktiviteter som oppleves som grensesprengende i den forstand at deltakerne presser sine fysiske, og leter mentale grenser og gjennom det får utvidet sin horisont og lærer noe nytt om seg selv og naturreservatene
2. Utleieaktiviteter som gir opplevelser preget av stilhet og ettertanke hvor naturen kan være kilde for refleksjon hos den enkelte
3. Naturen som ressurse og utgangspunkt for samarbeid, samerhetighet, og ikke minst som arena for sosialt samvær.

Klatring & Rappelling

Klatring: Det er fascinerende å bestige den vertikale naturen. Spenningen og de fysiske utfordringene gjør at ens grenser brytes og flyttes, og det gir en følelse av egen tilfredsstillende og av personlig mestring.

Rappelling er for de fleste en naturlig del av en klatredag. Rappelling er det motsatte av klatring, dvs. at en starter på toppen og "glir/ferier" seg ned fjellveggen. Utfordringene tretteslegges etter den enkeltes ønsker og nivå både med tanke på teknisk vanskelighetsgrad og høyde. De mest benyttede rutene er mellom 6 og 40m, og klatres/rappelleres med nydelig utsikt over Folla og Flatangers emnente skjærgård. Vi starter seansen med å tilpasse alt nødvendig sikkerhetsutstyr, og fortsetter med fokus på sikkerhet med gjennomgang av knuter sikringsteknikk og klatrelekk.

Frister det med en luftig opplevelse.....?

Snorkling & Fridykking

Ved snorkling er du iført drakt, svømmeføtter, maske og snorkel og beveger deg i overflaten av sjøen. Du kan en pusle gjennom snorkelen, se klart i vannet og bevege deg lett og raskt med hjelp av svømmeføttene. På denne måten kan du komme i nærtkontakt med livet under havoverflaten, og oppleve en "ny verden" bestående av fisk, krabber, skjell, tarestog osv. Hvis det er ønskelig å fridykke for å hente opp det du ser har vi blybatter og fangstredskaper. Dere

7.3 Kulturhistorien – et utvalg

- **Folda:** Folda er noe langt mer enn et havstykke på Namdalskysten som man kan se som blåfarge på et kart. Folda har snarere spilt hovedrollen i både menneskesinn og menneskeliv på Namdalskysten gjennom årtusener, fra å være gavmild og vennlig til å bli rasende og spille opp til selveste ragnarokk. Alt dette vet folk som lever og bor i dette området, og de har utviklet sine egne måter å tilpasse seg naturen på.
- **Kystleia:** Leia har vært den ”korridoren” som skip har brukt for å bringe materiell last og immaterielt tankegods fra og til områdene våre. Ferdsel på sjøen har alltid krevd andre måter å forholde seg til landskapet på, enn ferdsel på landjorda. Tidligere krevde ferdsel mellom skjær og holmer en betydelig erfaring og kunnskap. Karakteristiske naturformasjoner eller fyr var viktige for navigasjonen (Alsaker og Herje 1999).
- **Villa Fyr:** Dette var det første av fyrstasjonene som ble bygd i 1839 mellom Agdenes og den russiske grense. Namdalskysten med Folda ble ansett som det området som krevde en fyrstasjon. Det opprinnelige kullblussfyret, som muligens var verdens siste av sin type, bygd som et steintårn, brant i 1859. Villa Fyrstasjon levde videre som oljefyr. Takket være Foreningens Villas Venner, er dette fyret godt bevart for ettertiden (Alsaker og Herje 1999).
- **Gamle fiskevær:** Svært gamle fiskevær finnes i Oksbåsen, på Halmøya og på Villa. I Bengtsstøvika nordvest på Halmøya ble det for noen år siden målt opp 15 tufter og 3 båtoppsett. Det er kulturlag i mange av tuftene. På Villa, nord for Halmøya, ligger 7 tufter etter hverandre (Alsaker og Herje 1999, Landre 1996).
- **Naturhistoriske hellere:** Sandhelleren, ligger på Halmøyas nordside, rett opp fra Dølvika. Dette er den største, med bredde 21 meter, lengde 30 meter og takhøyde på 8-10 meter. Gjort funn av skjell og bein. Absalohelleren, ligger ved foten av fjellet på østsida. Lengden, bredden og høyden er på om lag 4 meter. Gjort funn av skjell og bein. Einholet I, II og III, er tre små hellere på sørsiden av fjellet. To av disse har vært bebodd. Her er det gjort funn av bl.a. skjell, bein og redskaper. Kuhelleren og Ørnhelleren, ligger på vestsiden av Halmøyfjellet. Arkeologiske utgravinger har påvist jernfragmenter, noe som peker mot bosetting i eldre jernalder. Hellerne har en størrelse på ca. 2,5 meter i høyde, 8-9 meter i bredde og 15 meter i dybde (Landre 1996).
- **Bølekointa:** En lærerskolestudent fant i 1987 rester av mennesker fra eldre jernalder i denne hula i Sørmarksfjellet, mellom Flatanger og Osen. Det knytter seg flere myter til dette området, som mennesker trolig ikke hadde besøkt siden jernalderen. ”Vi gikk ikke dit, det skreik så fælt der oppe, de sa det var hubroen”. I nærmere 2000 år hegnet Bølekointa om sine hemmeligheter. Trolig er også navnet ”Vondtfjellet” et resultat av at noen en gang for lenge siden har vært der og sett menneskerestene i hula (Alsaker og Herje 1999).
- **Gammel bosetting:** Her vises til det som er omtalt under Flatangers eldste historie.
- **Utvorda Festning:** Tyskerne bygde Utvorda kystfortanlegg i årene fra 1941 til 1945. Dette var det største i utrustning og omfang av 11 kystfortanlegg som skulle sikre

Namdalskysten mot en eventuell alliert invasjon. "Festung Utvorda" besto ved krigens slutt i 1945 av mer enn 100 krigs- og bygningsmessige installasjoner. (Se heftet *Vandring gjennom krigshistoria i et tysk kystfortanlegg*, av Jens-Anton Andersen, *Fotefar mot Nord 2006*, for ytterligere informasjon).

7.4 Geologi og landformer i Flatanger

Fjellgrunnen langs kysten fra Bergen til Namsos består i all hovedsak av gneisbergarter som ble dannet en gang i urtiden og er rundt 1700 millioner år gamle. I oldtiden, for ca 400 millioner år siden, ble disse grunnfjellsmassivene sterkt påvirket av den kaledonske fjellkjedefolding som skjedde da det gamle Atlanterhavet lukket seg og Grønland og Nord-Amerika kolliderte med Skandinavia og Vest-Europa. Kontinentalplatene ble presset mot hverandre, foldet sammen og skjøvet inn over land i flere lag av det vi kaller skyvedekker. De store og små foldestrukturene i fjellskjæringene langs veiene i området er et resultat av denne kontinentkollisjon som skjedde for så lenge siden. Vi kan tydelig se en slik foldestruktur i veiskjæringa ved Fløansvingan når vi kjører fra Lauvsnes. I sammenpressingen ble det dannet en fjellkjede med en høyde på 8.000–10.000 m langs hele vestkysten av Norge. Samtidig ble Skandinavia et sammenhengende storkontinent med Grønland og Nord-Amerika. Vær, vind og rennende vann jobbet videre med den høye fjellkjeden, og etter noen titalls millioner av år var landet igjen slitt ned til et kupert slettelandskap (Dahl m.fl. 1997).

I Tertiærtiden for ca 50 millioner år siden begynte jordskorpa i det store kontinentet å slå sprekker. Europa og Nord-Amerika/Grønland drev fra hverandre. Atlanterhavet, slik vi kjenner det i dag, begynte å åpne seg. I denne åpningsprosessen av et nytt havområde ble "røttene" av den kaledonske fjellkjede hevet 1000 - 2000 m, fjellmassivet ble skråstilt mot vest og vi kaller dette den tertiære landehevninga. Med høye fjell fikk vi igjen fart på vannet i elver og bekker som erodert ut landskapet i v-daler i de bratte fjellsidene mot havet.

I de siste 2-3 millioner år har isen gjennom gjentatte nedisningsperioder erodert og meislet videre på fjellene og v-dalene til et landskap slik vi ser det i dag. Elvedaler og sprekkedaler som fantes før istida er erodert til under havnivå og ligger nå som fjorder innover i landet. Fjellene er høvlet ned og avrundet, og det løsrevne materialet er avsatt i dalbunnen, i fjordbunnen og på kontinentalsokkelen. Isen over Flatanger hadde trolig en tykkelse på rundt 2000 m, og den smeltet tilbake fra dette området for ca 12.000 år siden. Landoverflaten var da presset ned på grunn av tyngden på isen og havnivået var lavere fordi store mengder vann var bundet opp i isen. Etter hvert som isen smeltet steg havet og flommet over landskapet etter iskanten som trakk seg tilbake innover i landet. Da tyngden av isen forsvant hevet landoverflata seg igjen, og landet steg opp av havet. Det øverste nivå havet har nådd etter at isen forsvant kaller vi den marine grense – den ligger på 120-130 m.o.h i kyststrøkene av Trøndelag. Under den marine grense finner vi havavsetninger som i hovedsak er finsand og leire, og det er på disse avsetningene vi i har landbruk og bebyggelse. Over den marine grense er det bart fjell eller tynne og usammenhengende lag av bunnmorene som gir dårlig grunnlag for jordbruk utenom skogbruk.

Fjellgrunnen av gneis langs kysten av Trøndelag er en hard og motstandsdyktig bergart som forvitres og tæres ned mye langsommere enn de kambrosiluriske skiferbergartene i indre deler av fylket. Dette har gitt kysten et landskap med relativt høye fjell, bratte fjellskråninger som stuper rett ned i sjøen og det er mange trange daler. Fjellene har en ganske jevn høyde på 300 – 500 m.o.h, og det er få fjelltopper som rager over den mer og mindre horisontale

fjellprofilen. Dette er sannsynligvis fordi fjellgrunnen i all hovedsak er en type bergart med ensartet hardhet og materialegenskaper. Isen hadde mindre nedtæringseffekt på denne typen bergart, og den horisontale profilen i fjellandskapet er sannsynligvis formen av det gamle slettelandskapet som ble hevet opp i den tertiære landehevningen.

Berggrunnen av gneis gir et ujevnt og oppspaltet landskap. Sammenliknet med de brede dalbygder i indre deler av Trøndelag har kyststrøkene relativt små arealer av sammenhengende jordbruksområder. Bergarten gneis består i hovedsak av mineralet kvarts som gjør den hard og motstandsdyktig mot oppsmuldring og nedbrytning. Det er derfor mindre mengder løsmateriale som kan frigjøres fra denne typen berggrunn sammenliknet med en berggrunn av skifer, kalkstein eller grønnstein, og resultatet er løsmasseavsetninger som har liten mektighet og med mye grovmateriale som grus og stein. Gneisen forvitrer langsomt og gir i tillegg fra seg lite plantenæringsstoffer. Dette gir næringsfattig jord og setter sitt preg på vegetasjonsdekket langs kysten.

Den dyrkbare jorda finnes for det meste på strandflatene som er en brem av lavland mellom 50 m over og 50 m under havnivå. Dette er et relativt ungt landskap som er utviklet over de siste 5-10 millioner år. Kraften av bølger med grus og stein som blir slått mot land, frost og is om vinteren presser mot landskapet og bryter ned grunnen slik at det formes et platå i erosjonssonen. Gjentatte nedisningsperioder har også bidratt til graving, plukking og nedtæring av disse områdene.

I Flatanger er det en rekke huler langs kysten mot det åpne havet. Utgangspunktet for dannelsen av slike huler er svakhetssoner som sprekker eller foldestrukturer i berget. Bølgeerosjon og frostsprengning har utvidet disse sprekke og svakhetssonene til større og mindre huler da havnivå var høyere ved slutten av siste nedisning eller ved isfrie kyster i tidligere nedisningsperioder og varmere mellomistider. De vide hulene kalles hallare og har karakteristisk en stor og bred åpning med et rom som smalner av innover i berget. Håkkahallaren på Halmøya er en slik hule.

8 Oppsummering og veien videre mot full realisering

I denne rapporten har vi vist både grunnlaget for og den konkrete gjennomføringen av et visningssenter eller minimuseum knyttet til Bjørøya Fiskeoppdrett AS i Flatanger.

Bakgrunnen for et visningssenter ligger i de muligheter som laksetildelingsforskriften gir for utstillingskonsesjon. Vi har pekt på historien, dagens drift, dagens fasiliteter, samspillet med reiselivsbedrifter, lokale kompetansemiljø og lag- og organisasjoner som grunnlag for å realisere et visningssenter. Videre har forhold knyttet til organisasjon, ledelse, produktutvikling, produktorganisering og marked ved et slikt senter blitt gjennomgått. I det videre arbeidet blir følgende oppgaver vesentlige:

- **Etablere styringsgruppe**
- **Starte ansettelsesprosedyre**
- **Utvikle produkt- og markedssida**
- **Etablere samarbeid med bedrifter og personer, jf. intensjonsavtale**
- **Etablere kontakt med IT og multimediamiljø**
- **Utvikle og skreddersy undervisningsopplegg**
- **Kvalitetsikre transport til og visninger på anlegg**

Referansene

Alsaker, S. og Herje, T. (1999): *Kysten vår. Namdalskysten gjennom 10000 år*. Namsos: Kystbok 1999. c/o Form & Foto. Højem Trykkeri as.

Aasbrenn, K. (1985): Fiske og fangst. I Gjessing, J., Myklebost, H. og Solerød, H. (red.) *NORGE, bd. 2: Ressurser og arbeid*, s.201-223. Oslo: Cappelen.

Dahl, R., Sveian, H. og Thoresen, M.K. (red.) 1997: *Nord-Trøndelag og Fosen – geologi og landskap*. Norges geologiske undersøkelse.

Krekling, S. (1950): *Fiskarsoga frå Nord-Trøndelag*. Oslo/Namsos: Nord-Trøndelag Fiskarlag.

Hylland, J. (1962): *Flatangerboka*. Trondhjem: Flatanger Kommune.

Landre, A. (1996): *Øyfolket i Flatanger. Kystkulturhistorie, gårds- og slektshistorie for Flatanger*. Bind 1. (Utgiversted og trykking ikke oppgitt).

Miljøhåndbok for fiskeoppdrett. Kystnæringen (1995). Drammen: Kystnæringen Forlag a.s

Kamfjord, Georg (1999): *Reiselivsproduktet*. Oslo: Reiselivskompetanse AS.

Lyck, Lise (2003): *Turismeudvikling og attraksjoner*. København: Forlaget Nyt fra Samfundsvidenskaberne.

Mossberg, Lena (2007): *Å skape opplevelser. Fra OK til WOW!* Bergen: Fagbokforlaget.

Skarstad, G. Ådnegard (2007): Den sunne, den giftige og den ustabile: Fiskens møte med vitskap og forvaltning. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, vol 48, nr 3, s. 349-376.

Wollan, G. (2002): *Den moderne turismens næringsmessige konsekvenser*. Steinkjer: NTF-rapport 2002:1.

Andre kilder:

Billedmateriale brukt i teksten: Ole Martin Dahle.

Bjørøya Fiskeoppdrett AS: Internt notat, 2007.

Diverse materiell tilsendt fra reiselivsnæringen, tidligere reiselivskordinator Lise Svendsen.

Billedheftet: Flatanger! Myrland as, Myrland media, Flakstad (2004) Oslo: Gaidaros Forlag as

SSB (2003): <http://www.ssb.no/norge/primar/main.html>

Kort omtale av prosjektleder:

Kapitlene i denne rapporten er ført i pennen av Gjermund Wollan, med unntak av pkt. 7.4 som er skrevet av høskolelektor Sonja Ekker. Gjermund Wollan er dr. philos i geografi, med lokal, nasjonal og internasjonal historie i fagkretsen. Han har doktorgrad innenfor feltet kultur, turisme og samfunn, og har i tillegg skrevet mye om kystnæringer og kystkultur, herunder om trebåtbygging. Wollan arbeider i dag som førsteamanuensis i geografi ved Høgskolen i Nord-Trøndelag.

MARIN KONSULENT I NORD-TRØNDELAG.
7770 FLATANGER

tlf (arbeid) : 74 22 11 00 / .61(dir.)
tlf (mobil) : 97089978
fax: : 74221180
E-post :
marinkonsulent@flatanger.kommune.no

Eksempler på besøk til oppdrettsmiljøet i Flatanger de siste 5 årene.

Skoler	Besøkers land/bostedsadresse/kommune.
Ole Vig Videregående	Stjørdal
Lauvsnes skole	Flatanger
Universiteter / Forskningsinstitusjoner	
Havforskningsinstituttet	Bergen
Universitetet i Bergen	Bergen
Landbruks høyskolen Ås	Østfold
Universitetet i Oslo.	Oslo
Marine Institute	Galway, Irland
Universitet	Glas. Skottland
”	London
”	Minnesota, USA
HINT i Nord – Trøndelag.	Steinkjer, Levanger
VESO (Veso Vikan Akva Vet.)	Namsos, Oslo
Politisk	
Fylkeskommunen	Steinkjer
Regionrådet	Midtre - Namdalen
Kommuner	Norge
Storingsrepresentanter	”
Forvaltning/forvaltningsorganer	
Fiskeridirektoratet	Bergen, Trondheim
Miljøvern avdelingene	Sør- og Nord Trøndelag
Veterinærmyndighetene/ mattilsynet. Lokalt, nasjonalt	Norge
Utstyrproducenter / Forprodusener /Media	
Helgeland plast	Norge
Biomar	”
Storvik	”
NRK	Nasjonalt og lokalt.
Mediasmia	Flatanger
Oppdrettere	
Svært mange	Norge
Mange	Chile
En del	Irland
”	Skottland
”	Færøyene